

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Diplomová práce

Bc. Kateřina Mikešová

Jazyky v kontaktu: španělština a původní americké jazyky v
historické perspektivě

*Languages in Contact: Spanish and Native American Languages in
Historical Perspective*

Praha 2017

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce, panu doc. PhDr. Petru Čermákovi, Ph.D., za cenné rady a pozitivní přístup při zpracování této diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4. května 2017

.....
podpis

Abstrakt

Tato práce se zabývá problematikou jazykového kontaktu španělštiny a původních amerických jazyků v historické perspektivě. Práce nejprve definuje základní termíny, které se k problematice vztahují, a následně zkoumá situaci španělštiny a indiánských jazyků po roce 1492. Setkání těchto dvou zcela odlišných světů bylo pro obě strany velmi nečekané a musely se tak vyrovnávat se složitou komunikační situací. Z tohoto důvodu je v práci zmíněna i problematika neverbální komunikace, která stejně jako funkce tlumočnicka, hrála významnou roli především při prvních kontaktech. Práce se také věnuje vývoji španělštiny v Americe a některým teoriím o její specifičnosti. Následně se práce zabývá způsoby pojmenování nových skutečností objeveného světa a obohacováním slovní zásoby španělštiny přejímkami z původních indiánských jazyků. Dále je uvedena typologie a sémantická klasifikace těchto přejímek.

Klíčová slova

komunikace, Španělé, domorodí obyvatelé, jazyky v kontaktu, pojmenování

Abstract

This thesis looks into the issue of language contact between Spanish and indigenous American languages in a historical perspective. Firstly, the thesis defines fundamental terms for this topic and subsequently explores the situation of Spanish and indigenous languages after the year 1492. The encounter of these two cultures happened unexpectedly and both sides had to deal with complicated communication situation. For that reason this thesis includes the topic of nonverbal communication which was very important especially at the beginning of the contact, as well as the role of an interpreter. The thesis also deals with the topic of evolution of Spanish in America and theories of its particularity. After that this thesis concentrates on the ways of defining new realities of discovered world and enriching Spanish with loanwords from native languages. Then, typology and semantic classification is mentioned.

Key words

communication, Spaniards, native people, languages in contact, designation

1. Úvod. Vymezení cíle práce a metodologie.	6
1.1. Úvod.....	6
1.2. Vymezení cíle práce a metodologie.	7
2. Vymezení základních termínů: jazyky v kontaktu, bilingvismus, substrát, adstrát, superstrát. Vzájemné ovlivňování jazyků v kontaktu.....	9
3. Historický kontext koexistence španělštiny a původních jazyků. Historie užívání španělštiny v Americe. Typy komunikace (včetně neverbální). Role tlumočnicka.	13
3.1. Historický kontext koexistence španělštiny a původních jazyků.....	13
3.1.1. Španělští misionáři a původní jazyky	15
3.2. Typy komunikace.....	18
3.3. Role tlumočnicka	21
3.4. Historie užívání španělštiny v Americe	22
3.4.1. Podoba španělštiny v Novém světě. Indigenistická teorie.....	23
3.4.2. Andalusistická teorie a Peter Boyd-Bowman	26
3.4.3. Lingvistická kreolizace	34
4. Obohacování španělštiny v oblasti slovní zásoby – indigenismy. Nová pojmenování. Jazykové souvislosti.....	38
4.1. Nová pojmenování - místní pojmenování, pojmenování zvířat, rostlin a nových okolností.....	38
4.1.1. Způsob informování o nových skutečnostech a jejich pojmenovávání	40
4.2. Indigenismy.....	41
4.3. Typologie a sémantická klasifikace	43
4.3.1. Antily, Mexiko a Peru.....	43
4.3.2. Sémantická klasifikace	46
4.4. Jazykové souvislosti.....	48
5. Závěr	51
6. Résumé.....	55
7. Resumen.....	57
8. Seznam použité literatury	59
9. Elektronické zdroje.....	62

1. Úvod. Vymezení cíle práce a metodologie.

1.1. Úvod

Na úvod bych ráda zdůraznila, jak významný a pozoruhodný objev se udál roku 1492, kdy Kolumbus přistál na ostrovech dnešní Ameriky. Nejedna autor se tomuto tématu věnuje a zmiňuje se o něm jako o mezníku v dějinách lidstva. Jako příklad bychom mohli uvést Tzvetana Todorova a jeho publikaci *Dobytí Ameriky*. Problém druhého, který hned na úvod udává hlavní důvody volby tohoto tématu:

„Především objevení Ameriky nebo spíš Američanů je nejúžasnější setkání v našich dějinách. Při „objevování“ jiných světadílů a jiných lidí se nevyskytl ten pocit naprosté cizosti: Evropané nikdy neztratili povědomí o existenci Afriky či Indie nebo Číny; vzpomínka na ně byla stále živá.“¹

Jak píše Todorov, jedná se o setkání naprosto odlišných světů, kultur, které se nikdy předtím nepotkaly a nevěděly o existenci jedna druhé. Ale zároveň na obou stranách oceánu žili lidé stejného druhu. Někdo by mohl polemizovat o tom, zda byl Kolumbus prvním, kdo se ke břehům Nového světa dostal, jisté ovšem je, že právě jeho objev způsobil v Evropě největší rozruch a otevřel tak cestu k novým poznáním a životnímu stylu.

„Zpráva o tom, že Kryštof Kolumbus objevil Nový svět, se po Evropě rozšířila jako požár. Nastal nový věk. Renesance, obnova antické učenosti a kultury, která se zrodila ve 14. století v Itálii, byla v plném rozkvětu.“²

Takto se o této úžasné události rozepisují autoři knihy *Nový svět*. Výpravu uchvátila krajina, fauna i flora na novém kontinentu. Nicméně z domorodého obyvatelstva byli Španělé přinejmenším v rozpacích. Ze zpráv totiž vyplývá, že se jim zdáli odlišní od nich samých a to platilo i o názorech indiánů na evropské příchozí. Dokazuje to výraz *extraños*, kterým podle Martina Lienharda označovali indiáni španělské objevitele.³ Zdá se, že Španělé ihned

¹TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: problém druhého*. Přeložil Kateřina LUKEŠOVÁ. Praha: Mladá fronta, 1996. Souvislosti (Mladá fronta), s. 12.

²HORDERN, Nicholas, Simon DRESNER a Martin HILLMAN. *Nový svět*. Přeložil Jiří STACH. Praha: Albatros, 1987, s. 45.

³LIENHARD, Martin. *Testimonios, cartas y manifiestos indígenas: desde la conquista hasta comienzos del siglo XX*. Caracas, Venezuela: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. XII.

po učinění objevu Indií plánovali území kolonizovat a indiány nemilosrdně přizpůsobit evropským způsobům. Dlouhodobý kontakt evropských přistěhovalců a původních obyvatel Ameriky byl nevyhnutelný.

Toto soužití však nemělo být lehkým úkolem. Jak píše Pedro Morán Obiol, mezi Španěly a původními obyvateli se objevují obrovské rozdíly, doslova o nich mluví jako o „*insalvables abismos entre conquistadores y conquistados*“⁴. Jednalo se především o rozdíly kulturní a jazykové. Vzhledem k tomu, že záměrem dobyvatelů bylo trvalé udržení kontinentu, museli se s těmito rozdíly nějakým způsobem vyrovnat a obyvatele Nového světa sjednotit. Jedním z nástrojů kulturní asimilace v Indiích se stal právě jazyk.

1.2.Vymezení cíle práce a metodologie.

Cílem práce je pokusit se přiblížit tematiku komunikace španělských objevitelů, dobyvatelů a dalších španělsky mluvících obyvatel, kteří připlouvali do Nového světa, s domorodým obyvatelstvem Indií. Ráda bych se věnovala komunikaci verbální, ale i neverbální, protože dle mého názoru měla i ta v tomto případě velký význam, zejména kvůli jazykové bariéře v počátcích objevování Nového světa. V této práci bych se také ráda zabývala podobou a rolí tlumočnicků, kteří ve své době velmi prospěli vývoji komunikace a kulturnímu sjednocení na území dnešní Ameriky. Pokusím se nastínit problematiku dialektů, které byly přiváženy do Indií spolu se španělskými přistěhovalci (představím takzvanou andalusistickou teorii) a dále také názory a argumenty jejích odpůrců. Pokusím se také nahlédnout do dalšího vývoje španělštiny v Indiích, především do problematiky nevyhnutelného sjednocování podob jazyka na novém kontinentu. Dalším cílem práce je naznačit způsoby pojmenovávání nových skutečností, přebírání slovní zásoby z původních indiánských jazyků a obohacování španělského jazyka indigenismy. Nakonec se práce zaobírá klasifikací výpůjček z původních jazyků podle významu a také podle indiánského jazyka, ze kterého bylo slovo přejato.

Při pozorování těchto jevů budu vycházet především z literatury psané španělskými dobyvateli a očitými svědky událostí v Novém světě a také z literatury psané odborníky, kteří se daným tématům věnovali a zkoumali je. Nutno zmínit, že věrohodnost pramenů psaných v době dobývání Ameriky a bezprostředně poté je dnes jen těžko ověřitelná;

⁴MORÁN OBIOL, Pedro. *Primeros contactos entre las culturas europeas y americanas*. Bahía Blanca: Sección Letras, Departamento de Ciencias Sociales, Universidad Nacional del Sur, 1977, s. 10.

pravděpodobně ji ovlivnilo mnoho faktorů, ať už jde o společenské postavení, touhu zavděčit se (především španělskému králi) nebo odlišný pohled na situaci.

2. Vymezení základních termínů: jazyky v kontaktu, bilingvismus, substrát, adstrát, superstrát. Vzájemné ovlivňování jazyků v kontaktu.

Zájem o Nový svět rychle vzrůstal a čím dál víc lidí chtělo do Indií odcestovat a začít tam nový život. Docházelo tak ve stále větší míře ke kontaktu evropských přistěhovalců s původním indiánským obyvatelstvem, a tedy i ke kontaktu jazyků obou kultur. Jak se s tím tyto jazyky vypořádaly?

Je určitě velmi obtížné zjistit, jak ve skutečnosti probíhala komunikace mezi Španěly a indiány. Můžeme se ale pokusit nastínit tuto tematiku a možné varianty. Podle Františka Čermáka je možných několik vyústění vztahu jazyků v kontaktu. První možností je míšení jazyků, při němž rychle vzniká jazyk nový. Další realizací jazykového kontaktu může být vzájemné ovlivňování obou jazyků. Tyto jevy se výrazně zrychlují díky velkému počtu mluvčích migrujících z jednoho kontinentu na druhý. Poslední možností je koexistence jazyků bez významného ovlivnění a v takovém případě je zapotřebí překlad a tlumočení.⁵

Ráda zmínila několik termínů, které se k této problematice vztahují. Z jazykového hlediska se jedná o jazykovou konvergenci, kdy se existující jazyky mísí a vzájemně se ovlivňují. Od počátku totiž převažovala snaha o sjednocení a tím pádem porozumění mezi oběma stranami. Opakem je pak jazyková divergence, kdy dochází ke vzniku nových jazyků štěpením.⁶

Jak jsem již zmiňovala výše, míšení a vzájemné ovlivňování jazyků je způsobováno a zrychlováno především migrací a přesuny velkých počtů lidí, což se právě odehrávalo po roce 1492 mezi Evropou a dnešní Amerikou. Tyto vlivy jsou pak dále závislé na různých okolnostech, ať už historických, politických nebo jiných.

K jazykové konvergenci se vztahují termíny adstrát, substrát a superstrát. Takto definuje substrát František Čermák v publikaci *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*:

„Rozumí se jím stopy a vliv zaniklého jazyka podmaněného národa v jazyku jiném.“⁷

Stejnou definici uvádí i *Encyklopedický slovník češtiny*, který substrát specifikuje jako *„výsledek působení původního, domácího jazyka, dialektu, variety na strukturu*

⁵ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 66.

⁶Tamtéž, s. 64-65.

⁷Tamtéž, s. 65.

*imigrovaného jazyka*⁸ a dodává, že substrátový jazyk ovlivňuje dominantní jazyk ve zvukové stavbě, lexiku i gramatice. Španělština byla bezpochyby ovlivňována a obohacována původními jazyky od samého počátku, ať už se jednalo o slovní zásobu nebo výslovnost. Mnoho těchto vlivů se zachovalo dodnes a hojně se projevují ve španělštině jak ve Španělsku, tak v Latinské Americe. Tématice slovní zásoby se budeme blíže věnovat v kapitole čtyři.

Adstrát se vyznačuje soužitím dvou existujících jazyků, které se navzájem ovlivňují. František Čermák udává jako příklad německý adstrát v češtině.⁹ Jedná se o výsledek působení jazyka či dialektu na strukturu jiného jazyka, při němž nedochází k zániku jazyků na příslušném území.¹⁰ Mnoho původních jazyků se zachovalo dodnes a i nadále proto mohou ovlivňovat španělštinu (například kečujština, guaranijština a mnoho dalších). Tato rezistence a vytrvalost byla dána mnoha faktory (zmiňme alespoň přírodní podmínky, v nichž byla některá společenství izolována a jazyková výměna byla o to složitější nebo velkou vázanost na původní kulturu a jazyk a nechuť přijímat vlivy nových kultur).

Posledním termínem spojeným s jazykovou konvergencí je superstrát. Ráda bych uvedla definici Františka Čermáka:

„Superstrát je pak stav, kdy převládá v podmaněném národu jazyk podmanitele (resp. jsou tu jeho stopy), i když tento podmanitel sám zanikl.“¹¹

Ve vztahu španělštiny, která je v tomto případě právě tím podmanitelem, a původních indiánských jazyků k tomuto vztahu v obecné rovině nedochází, protože španělština nezanikla, naopak se šířila napříč Latinskou Amerikou a působila na jazyky domorodých kmenů.

Pokud se jazyky vyvíjejí ve vzájemném kontaktu, vzniká jazyk typu pidgin:

⁸KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 468.

⁹ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 65.

¹⁰KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 26.

¹¹ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 65.

„Kontaktní jazyk pro omezený styk (obchodní, apod.), utvořený z prvků dvou vzdálených a nepřibuzných jazyků, který není mateřštinou uživatelů.“¹²

Základem takového jazyka je prestižní jazyk určité oblasti, jehož svrchovanost je dána kulturně, ekonomicky či mocensky.¹³ Pidgin upřednostňuje sémantická pravidla před těmi gramatickými a z tohoto hlediska je taková komunikace agramatická. Gramatika je zde tedy výrazně zjednodušená „*redukcí flexe a časového i modálního systému, zjednodušením syntaxe*“¹⁴. Redukovaná je i slovní zásoba, což se projevuje na využitelnosti jazyka. Důraz je kladen především na základní sdělitelnost a dorozumívací schopnost.

Další možností vyústění jazykového kontaktu může být vznik kreolského jazyka (kreolštiny). Ten se vyvine z pidgin na základě některého světového jazyka a stane se mateřským jazykem nějakého okruhu lidí. Na rozdíl od pidgin je složitější a bohatší a najde využití v oficiálních dokumentech i v každodenní mluvě.

Funkce takových jazyků byla především komunikativní: nejdůležitější byla schopnost dorozumět se. Jedná se o jazyky přirozené, které vznikly spontánně z potřeby komunikace v určitém společenství. Pidginy a kreolské jazyky se řadí do skupiny hybridních přirozených jazyků, které se uplatňují v komunikaci mezi různými etniky.¹⁵ Nezanedbatelnou funkcí byla určitě i ta nominativní neboli pojmenovací, protože díky novým skutečnostem vznikla i nutnost nových pojmenování, a to na obou stranách. Podrobněji se tomuto tématu budu věnovat z pohledu španělštiny v kapitole čtyři.

Jazyky mohou samozřejmě existovat vedle sebe a vzájemně přejímat jen některé aspekty a rysy, přitom si ale ponechat svou vlastní identitu.¹⁶

Již několikrát jsem zmínila termín „kontakt jazyků“ nebo „jazyky v kontaktu“. Co to ale takový kontakt jazyků znamená?

Pokud se mluvčí jazyků po nějaký čas stýkají a je mezi nimi určitý vztah (ať už obchodní, sousedský nebo vztah dobytých - obyvatel dobývaného území), dochází pochopitelně

¹²ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 306.

¹³KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 315.

¹⁴Tamtéž, s. 315.

¹⁵MAREŠ, Petr. *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky* [online]. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2014 [cit. 2017-04-29]. ISBN 978-80-246-2640-6. Dostupné z: <http://digitoor.is.cuni.cz/R/?func=dbin-jump-full&object_id=1255136>.

¹⁶ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 65.

i ke kontaktu jazykovému. Tento jev je znám už z daleké historie mnoha jazyků. Konkrétně už v předkolumbovské Americe byly některé kmeny mluvící odlišnými jazyky v kontaktu a ty silnější pohltily slabší a kolonizovaly je jak mocensky, tak jazykově. Nemusí však tomu takto být vždy.

V případě dlouhodobého jazykového kontaktu a vlivu se objevuje fenomén bilingvismu. Online verze *Diccionario de la lengua española* o bilingvismu říká:

„*1. m. Uso habitual de dos lenguas en una misma región o por una misma persona.*“¹⁷

Jedná se tedy o dvojjazyčnost, kdy se jedinec dorozumívá dvěma jazyky, protože žije na území, kde dochází k jazykovému kontaktu těchto jazyků. Mluvčí nemusí ovládat oba jazyky stejnou měrou a může používat každý jazyk v jiné situaci. V případě objevení Ameriky docházelo k bilingvismu později, když si původní obyvatelé začali osvojovat španělský jazyk nebo když se kolonizátoři učili indiánským jazykům, aby si s indiány porozuměli. V počáteční fázi objevování kontinentu k bilingvismu docházelo pouze u několika málo jedinců (většinou domorodců), kteří znali základy španělštiny pro dorozumívací potřeby a byli schopni tlumočit z indiánských jazyků do španělštiny. Jazyky mezi sebou obvykle mají hierarchický vztah, tj. dominantnosti, resp. podřízenosti. V oblasti, která nás zajímá, totiž v Hispánské Americe, má španělština obvykle dominantní pozici – to byl ostatně od samého začátku cíl španělských dobyvatelů a přistěhovalců. Do jaké míry byli úspěšní, se pokusím nastínit v dalších kapitolách.

¹⁷REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2014). «bilingüismo». *Diccionario de la lengua española* (23.^a edición). Madrid: Espasa. [online]. [cit. 2017-03-11]. Dostupné z: < <http://dle.rae.es/?id=5Vuaof9> >.

3. Historický kontext koexistence španělštiny a původních jazyků. Historie užívání španělštiny v Americe. Typy komunikace (včetně neverbální). Role tlumočníka.

3.1. Historický kontext koexistence španělštiny a původních jazyků

Už v květnu roku 1493 papež Alexandr VI. přiřkl dočasnou vládu nad nově objeveným územím Kastílii a Portugalsku, přičemž hlavním odůvodněním takového činu byla propagace křesťanské víry. To umožnilo Katolickým králům, aby poslali do Indií kazatele a šířili tak křesťanskou víru. Dobývání území bylo formálně dokončeno roku 1573, kdy Filip II. vydal *Nuevas Ordenanzas del Descubrimiento y Población*.¹⁸ Tímto ustanovením mělo být započato smírné soužití evropských přistěhovalců a původních obyvatel kontinentu.

O setkání s Novým světem byl od začátku velký zájem a do Latinské Ameriky se dostávali přistěhovalci z různých koutů Španělska. Anna Mištinová ve své práci dokonce hovoří o jakémsi typu jazykové globalizace:

„Ačkoliv je globalizace považována za fenomén současné doby, v souvislosti s expanzí španělského jazyka do Nového světa jistý druh jazykové globalizace v rámci jednoho kontinentu se projevil již v 16. stol. a ve stoletích následujících.“¹⁹

Globalizace jako proces, který urychloval pohyb lidí a myšlenek mezi Amerikou a Španělskem, bezpochyby existoval a měl vliv na další vývoj vztahů těchto dvou světů.

Zájmem španělské Koruny od samého počátku kontaktů s Novým světem bylo naučit původní obyvatelstvo evropským zvykům, náboženství a jazyku tak, aby byl Nový svět kulturně rovnocenný Španělskému království. Jazykové sjednocení bylo důležitým prvkem akulturace. Jazyk se tedy stal jakýmsi společenským faktorem, ale nejen to. Stal se nutností. Španělé byli rozhodnuti se na kontinentu trvale usadit a udržet ho ve vlastní moci, a to i s jeho obyvateli. Jak píše Francisco de Solano, jazykové podrobení indiánů bylo pro dobyvatele důležitým cílem:

¹⁸MARTINELL GIFRE, Emma. *La Comunicación entre españoles e indios: palabras y gestos*. Madrid: MAPFRE, 1992, s. 183.

¹⁹MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 89.

„La Conquista lingüística representa la tercera de las empresas españolas realizadas en América. La lengua, como elemento integrador, es factor fundamental en la aculturación, pero su implantación en las Indias fue problema capital en las relaciones entre indígena y europeo y nido de tensiones tanto para el indio como para el español.“²⁰

Francisco de Solano dále popisuje jazykovou situaci na novém kontinentu. Komunikace mezi Španěly a indiány byla velmi častá a díky vzájemnému soužití nutná. Pravděpodobně by se nejednalo o tak velký problém, pokud by se setkání odehrávala na oboustranně známém území. Pro nové přistěhovalce se však jednalo o místo, které bylo obrazně i fakticky velmi vzdálené všemu, co do té doby poznali. Bylo tedy nutné pojmenovat mnoho novým objektů, věcí a situací. A to vše velmi rychle, protože bylo nutné podat zprávu španělské Koruně. Na druhé straně pro indiány se jednalo o novoty, které dobyvatelé přivázeli z Evropy: museli si osvojit mnoho novinek, které byly také velmi vzdálené jejich myšlení.

Jazyková *conquista* však nebyla tak úspěšná jako například dobývání jednotlivých území. Jedná se totiž o rozlohou obrovské území s mnoha různými jazykovými rodinami, které bylo třeba sjednotit do jednoho jediného jazyka. Anna Mištinová zdůrazňuje důležitost prvního tzv. antilského období, které trvalo až do počátku 16. století:

„V procesu „pošpanělstvování“ sehrálo významnou úlohu antilské období, kdy docházelo k prvním kontaktům s nativními jazyky arawackými a karibskými, k nimž se přidaly po dobytí Mexika v r. 1519 jazyky „mexické“ v čele s nahuatlem, a dále kečujština po ovládnutí říše Inků v r. 1536.“²¹

V době objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem mělo křesťanství a církve ve Španělsku zásadní vliv. Kolumbus si toho byl vědom už od prvotních kontaktů s Novým světem, a proto už v prvních zprávách o indiánech zdůrazňuje jejich charakter a potenciál pro přijetí křesťanství. Otázkou však zůstává, zda tak činil ze skutečného přesvědčení, nebo jen z touhy po vlastním prospěchu.

²⁰SOLANO, Francisco de. *Castellanización del indio y áreas del castellano en Guatemala en 1772*. Madrid: [s.n.], 1970, s. 289.

²¹MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 89.

Podobně to vidí i Hernán Cortés, který popisuje indiány jako věrné služebníky španělského krále a obracení na křesťanskou víru vidí jako nutnost. Ty, kteří křesťany nejsou, označuje jako nepřátele víry (*enemigos de nuestra santa fe*²²) a domnívá se, že je třeba s nimi bojovat. Podle některých badatelů ale jeho líčení skutečnosti může být úmyslně přibarvené - John H. Elliot k tomu říká:

*„Es difícil evitar la sensación de que Cortés está utilizando toda su capacidad imaginativa con el propósito de pintar para el emperador Carlos V el cuadro solemne de una escena que quizá nunca ocurrió.“*²³

Pochopitelným problémem dobyvatelů, kteří chtěli indiány vyučovat svému jazyku, byl fakt, že sami neuměli původní jazyky - komunikace byla velmi obtížná. Ne vždy se ostatně v jazykových otázkách dobře orientovali. Kolumbus se např. zmiňuje o jazyce, kterým původní obyvatelé mluví, ale tvrdí, že mluví všichni stejným jazykem a navzájem si rozumí (je ale pravda, že si v této věci protirečí, protože jinde uvádí, že indiáni mluví různými jazyky).

Jisté je, že dobyvatelé věřili, že jsou domorodcům nadřazeni, a podle toho se i chovali. Zmiňuje se o tom Emma Martinell Gifre (1992) a upozorňuje, že toto dominantní postavení Evropanů zabránilo hlubšímu proniknutí původních amerických kultur do té španělské.

3.1.1. Španělští misionáři a původní jazyky

Nejdůležitější roli v „pošpanělšťování“ původního obyvatelstva sehráli misionáři, kteří usilovali především o evangelizaci indiánů a zasloužili se také o alfabetizaci obyvatelstva. V době příchodu Španělů na území dnešní Ameriky existovalo na novém kontinentu mnoho původních jazyků a jejich variant. Dobyvatelé v první fázi nepoznali všechny tyto jazyky, protože do některých oblastí bylo kvůli jejich poloze obtížné se dostat. S mnohými jazyky se ale do kontaktu dostávali už od počátků setkávání těchto dvou světů. Po nějaké době byli přistěhovalci schopni jednotlivé jazyky identifikovat a některým se i naučit, zvláště těm nejrozšířenějším. Tyto jazyky byly velmi důležité z hlediska dorozumívání a také zanechaly viditelný vliv na podobě dnešní španělštiny.

²²CORTÉS, Hernán. *Cartas de relación de la conquista de Méjico*. T. 1. 4. ed. Madrid: Espasa-Calpe, 1940, Viajes Clasicos, s. 31.

²³ELLIOTT, J. H. *España y su mundo 1500–1700*. 1a ed., 1a reimp. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 63.

„Vlivu těchto jazyků byla vždy přikládána v lingvistickém výzkumu velká důležitost, protože zanechaly ve španělštině nesmazatelné stopy. Bádání se vždy soustředovalo na jazyky hlavní – lenguas generales (nahuatl, kečujština, aimarština, guaraní, mayština), a to z mnoha důvodů. Především to byly jazyky, s nimiž přicházela španělština nejčastěji do kontaktu, s některými od nejranějších období dobývání a kolonizace. Dále pak sehrály velkou roli v pošpanělštování a pokřesťanštění domorodého obyvatelstva.“²⁴

Výuka těchto jazyků zaručila Španělům možnost komunikace s velkým počtem obyvatel nového území. Přinášela však i problémy. Hlavní polemickou otázkou bylo šíření a výuka křesťanství – Španělé nebyli v této věci jednotní, což ostatně platí o jazykové politice obecně. Jak píše Francisco de Solano ve své publikaci *Castellanización del indio y áreas del castellano en Guatemala en 1772*, pokřesťanštění v domorodém jazyce může být složité a nebezpečné. V indiánských jazycích totiž chybí výrazy, které by plně objasňovaly složité křesťanské pojmy. Výukou v původním jazyce se také výrazně zpomaluje spojení obou kultur, což přispívá k dlouhodobé oddělenosti obou světů žijících vedle sebe. Druhou možností bylo vyučovat ve španělštině. Misionáři však nebyli lingvisté a setkávali se s naprosto odlišnou kulturou, a tak výsledky pravděpodobně nepřicházely o moc rychleji. Zmatek pak ještě umocňovala nejednotná jazyková politika Španělska: nejprve přicházely pokyny příkazující výuku v původním jazyce, zanedlouho ale zas dorazil příkaz vyučovat ve španělštině.

V první fázi tak vzniklo mnoho gramatik, slovníků nebo náboženských knih přeložených do domorodého jazyka.

Později byla propagace křesťanské víry možná pouze ve španělštině a byla doprovázena snahou vybrat hlavních domorodé jazyky, které by mohly sloužit jako obchodní jazyk a nástroj pro porozumění Španělů a indiánů na větším území. Jednalo se především o tyto jazyky:

„El quechua y el aymará en Perú, el tupi-guaraní en el Gran Paraguay, el náhuatl en la Nueva España, el cakchiquel en Guatemala. Su aprendizaje se dictamina forzoso, y

²⁴MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 60.

se crean cátedras de esta “lengua general” en las respectivas universidades de México, Lima y Guatemala. “²⁵

Španělská Koruna usilovala o propojení obou kultur Nového světa, ovšem mniši a misionáři se domnívali, že by obě strany měly zůstat oddělené. Důvodem tohoto uvažování byla domněnka, že indiáni od Španělů nepřebírají pouze dobré chování, ale učí se od nich prostopášným zvykům. Toto téma komentuje Dorothy Tanck de Estrada.²⁶

Podobně se vyjadřuje i José María Alonso del Val, a také popisuje, jak se františkáni snažili naučit jazyk domorodců od dětí tím, že si s nimi hráli a pokoušeli se zachytit slova a jejich významy. Při těchto hrách si mniši zapisovali poznámky a tímto způsobem umožnili vznik slovníků a gramatik pro lepší komunikaci s domorodým obyvatelstvem:

„De manera que con este método los nuevos vocablos de cada día que iban aprendiéndolos escribían, dando así lugar a la composición de vocabularios y gramáticas, diccionarios y catecismos con las oraciones necesarias, sermonarios y sacramentarios o rituales para la administración de sacramentos en las lenguas nativas, todo ello con el único y fundamental objetivo evangelizador. “²⁷

Františkáni vytvořili jakousi „školu“, která zahrnovala mnoho typů učení, od křesťanského a lingvistického až po kulturní a antropologické. Mniši tohoto řádu se svým skromným přístupem dokázali přiblížit životní realitě domorodého obyvatelstva, což časem inspirovalo i další řády.

Jazyk pro ně byl velmi důležitý a směřovali k němu mnoho úsilí. Ač byla hlavním cílem evangelizace, františkáni vytvořili sepisováním gramatik mnoha původních amerických jazyků jakýsi jazykový a antropologický korpus. Některá nejdůležitější díla zmiňuje Miguel Ángel Vega Cernuda:

„En 1547, Olmos (1480–1571) remataba su Arte de la lengua mejicana, gramática sobre el modelo de Nebrija que siendo la primera no se publicaría hasta años después.

²⁵SOLANO, Francisco de. *Castellanización del indio y áreas del castellano en Guatemala en 1772*. Madrid: [s.n.], 1970, s. 292.

²⁶DE ESTRADA, Dorothy Tanck. *Castellanización, política y escuelas de indios en el Arzobispado de México a mediados del siglo XVIII*. *Historia Mexicana*, vol. 38, no. 4, 1989, pp. 701–741, s. 702.

²⁷ALONSO DEL VAL, José María. *Los métodos misionales franciscanos entre indígenas*. In: BUENO GARCÍA, Antonio. *Los franciscanos y el contacto de lenguas y culturas*. Praga: Karolinum, 2013, s. 13-21, s. 16.

*A este le seguiría Alonso de Molina con su Vocabulario de la lengua castellana y mejicana en 1555 y, más tarde, el Arte de la lengua mejicana y castellana. Gilberti realizará el Arte de la lengua de Michuacan en 1558 y del otomí Alonso Urbano, en 1571, Arte breve de lengua otomí y vocabulario trilingüe, así como nueve años después lo haría Pedro de Cáceres Arte de lengua otomí en 1580.*²⁸

3.2. Typy komunikace

V této kapitole bych se ráda věnovala možným způsobům komunikace na nově objevených územích, a to včetně komunikace neverbální, která pravděpodobně hrála velmi důležitou roli, zvláště v prvních okamžicích setkání obou kultur. Záměrně používám slovo pravděpodobně, protože jak už jsem několikrát zmínila, jen těžko si můžeme představit, jak konkrétně komunikace probíhala, takže můžeme vycházet pouze ze zdrojů svědků tehdejších událostí, jejichž pohledy mohou být značně zkreslené.

Na úvod kapitoly bych ráda uvedla definici pojmu komunikace, kterou uvádí František Čermák v publikaci *Jazyk a jazykověda*:

*„Komunikace je přenos informací mezi minimálně dvěma účastníky (zvláště, resp. obvykle mezi mluvčím a posluchačem či pisatelem a čtenářem), a to prostřednictvím určitého signálního systému znaků (resp. kódu), zvl. pak systému jazykového.*²⁹

V našem případě probíhal přenos informací mezi dobyvateli a domorodci, kteří se nikdy předtím v historii nepotkali a neznali jazyk jeden druhého. Můžeme se domnívat, že do příchodu učenců, kteří se snažili předat kulturní a jazykové znalosti vlastní Evropě a především Iberskému poloostrovu, probíhalo dorozumívání spíše na neverbální bázi. Určitým důkazem této teorie mohou být deníky Kryštofa Kolumba, který byl společně se svou výpravou vůbec prvním, kdo o domorodcích informoval. Z jeho zpráv by se dalo usuzovat, že komunikace probíhala především gestikulací:

²⁸VEGA CERNUDA, Miguel Ángel. *Lingüística, antropología y traductografía en la escuela franciscana de evangelización en Méjico*. In: BUENO GARCÍA, Antonio. *Los franciscanos y el contacto de lenguas y culturas*. Praga: Karolinum, 2013, s. 23-39, s. 35-36.

²⁹ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 13.

„Partió del puerto y río de Mares al rendir del cuarto de alva, para ir a una isla que mucho afirmavan los indios que traía que se llamava Baveque, adonde, según dizen por señas, que la gente d'ella coge el oro...“³⁰

Hlavní překážkou verbální komunikaci byla pochopitelně prvotní neznalost jazyka toho druhého. Tento problém mizel jen velmi pomalu. Důvodem byla diverzita jazyků jednotlivých kmenů a také rozloha a přírodní podmínky Nového světa. Jakýmsi pomocným elementem při překonávání této překážky byla právě neverbální komunikace.

V úplně prvních okamžicích byla velmi důležitá osobní setkání a snaha ukázat smířlivý a neagresivní přístup. K tomuto účelu nejčastěji sloužily dary. Pro indiány bylo zvykem předávat dary jako důkaz mírumilovného přístupu a Španělé měli tuto taktiku napodobit. Výměna darů se tak stala jakýmsi komunikačním gestem. U domorodců bylo toto chování velmi obvyklé, zvláště při podrobování jiných slabších kmenů. Tato taktika fungovala nejen v Americe, ale i na jiných kontinentech. Například Portugalci dokázali navázat vztah s africkými kmeny pomocí darů.³¹ Dary měly funkci nejen komunikační, ale sloužily také jako určitý typ měny. Bylo totiž možné vyměnit dary za jídlo nebo za zlato. Pro dobyvatele se nejednalo o nic složitého, zvláště když byli domorodci nadšení všedními věcmi, které od Španělů dostali.

Emma Martinell Gifre píše o dalších spíše implicitních faktorech komunikace, jimiž jsou právě gesta nebo postoj. Zdůrazňuje, že i tyto komponenty jsou součástí komunikace a při výměně informací si účastníci komunikační situace všímají i těchto pohybů. Tento způsob dorozumívání nelze definovat pomocí znaků a tím pádem netvoří systém. Interpretace gest je subjektivní a proměnná. Nicméně opakováním jednotlivých posunků pro ně byl zaveden určitý význam. Otázkou však zůstává, zda byl význam gest srozumitelný a do jaké míry byl stejný jak pro Evropany, tak pro domorodé obyvatele.

S největší pravděpodobností bylo možné se gesty a posunky s indiány dorozumět, už ze samotné podstaty neverbální komunikace. Ta je totiž do jisté míry instinktivní – řeč těla nemůžeme kontrolovat tak snadno jako vyjadřování.

³⁰COLÓN, Cristóbal a Consuelo VARELA. *Textos y documentos completos: relaciones de viajes, cartas y memoriales*. 2a reimpr. Madrid: Alianza Editorial, 1989, Alianza Universidad, s. 54.

³¹MARTINELL GIFRE, Emma. *La Comunicación entre españoles e indios: palabras y gestos*. Madrid: MAPFRE, 1992, s. 123.

Proces neverbální komunikace mezi dvěma zcela odlišnými kulturami, které se navíc navzájem neznají, je složitější, než tomu je u společenství s podobným kulturním základem. Tento proces popisuje Emma Martinell Gifre:

„Si, además de ser desconocidos, los interlocutores pertenecen a grupos culturales diferentes, habrá desconcierto e inseguridad, primero para detectar las señales no verbales y luego para atribuirles un valor, es decir, para traducirlas al propio sistema.“³²

V historických pramenech se tato témata téměř nevyskytují. V kronikách nenajdeme zmínky o dětských hrách nebo o přátelské konverzaci. Některá slova v textech zcela chybí, například *abrazo*, *beso*, *caricia* a jiné. Je proto velmi obtížné představit si, jak probíhala každodenní komunikace. Ačkoliv jsou texty informativního rázu, je možné z nich vyčíst popisy neverbální komunikace a snahu porozumět druhému bez použití jazykových prostředků. V kronikách se objevují zprávy o tom, že indiáni „ukazují“ (*señalan*) nebo vysvětlují rukama (*con las manos*). Jedná se o zdánlivě banální informace, ve skutečnosti jsou ale pro zkoumání tohoto tématu velice důležité, protože nám alespoň přibližují podobu prvotní komunikace.

Mnoho autorů, kteří vypráví o událostech tehdejší doby, ani nezmiňuje, že by komunikace probíhala prostřednictvím gest. Jednoduše vypráví o každodenních situacích, jakoby se jednalo o verbální komunikaci. Přitom je téměř jisté, že v období krátce po objevení Nového světa byla jazyková komunikace v podstatě nulová.

Důležitou složkou porozumění je správná interpretace příjemce informací. Z kronik víme, že v některých případech nebylo jednoduché rozpoznat zamýšlený význam gesta, a je zřejmé, že na obou stranách hrálo roli vlastní přání a očekávání:

„Se cuenta el caso de unos españoles que viendo al indio señalar hacia occidente, suponían que señalaba la existencia de oro. Viendo al indio señalar hacia el sur imitando el sonido del agua que se estrella, creían ver y escuchar el martilleo de los que trabajaban el oro.“³³

Taková nedorozumění způsobila frustraci obou účastníků komunikace a jsou známé i případy, kdy kvůli špatnému pochopení docházelo k bojům či rozepřím. Je možné, že tyto

³²MARTINELL GIFRE, Emma. *La Comunicación entre españoles e indios: palabras y gestos*. Madrid: MAPFRE, 1992, s. 127–128.

³³Tamtéž, s. 133.

situace podnítily španělskou Korunu ke sjednocení jazykové politiky a ke snaze rozšířit plošně španělský jazyk po celém území.

Další důležitou kapitolou v prvních pokusech o komunikaci v Latinské Americe byly rituály, které předávaly určitý typ informace, která byla na druhé straně nějakým způsobem přijímána. Jednalo se například o tance, ať pro vyjádření radosti či smutku, náboženské obřady, které praktikovali jak indiáni, tak Španělé. V té době se jednalo o důležitou složku každodenního života, v této práci se však hlouběji této problematice věnovat nebudeme.

3.3.Role tlumočnicka

Když Kryštof Kolumbus přistál u amerických břehů, spatřil mimo jiné původní obyvatele, kterým však nemohl rozumět – a oni nerozuměli jemu. Jak už jsem konstatovala, první pokusy o porozumění probíhaly pomocí posunků, gest a řeči těla. To ale zřejmě netrvalo dlouho, protože Španělé přišli na efektivnější a jednodušší způsob komunikace s domorodci. Brali do služeb indiány, kteří jim sloužili jako překladatelé jednotlivých jazyků a byli jim tak nápomocni k lepšímu pochopení situací a rozmluv.

Nebyli však první, kdo používal taktiku tlumočení při kontaktu s novým kulturním společenstvím. Musím znovu zmínit Portugalce, kteří této taktiky využívali v komunikaci s původním obyvatelstvem Afriky. A ani na území dnešní Ameriky nebyli Evropané průkopníky. Kvůli rozrůzněnosti původních amerických jazyků využívaly tlumočnicků ke komunikaci s jinými kmeny samotné indiánské kmeny. Ani ony si totiž navzájem nerozuměly.

Tlumočnick byl důležitým komponentem v procesu akulturace, míšení ras a pošpanělštění. Byl jakýmsi jazykovým mostem mezi oběma kulturami. Bez něj by totiž nezbývalo než dál komunikovat pouze gesty a nebylo by nikdy možné oba světy spojit jazykově ani kulturně.

Ovšem překladatelé nebo tlumočníci nepůsobili tak, jak jsme zvyklí dnes. Nebyli bilingvní v dnešním slova smyslu a často uměli jen naprosté základy španělštiny. V některých případech ani tlumočníci nepomohli k úspěšnému a správnému pochopení informací. Navíc s postupem dále do nových oblastí, objevovali Evropané další a další kultury, které ani jejich tlumočníci neznali a neuměli jejich jazyk. Nicméně i přes některé potíže byli tlumočníci velkými pomocníky při objevování Nového světa.

Funkcí tlumočnicků nebylo pouze překládání, ale sloužili dobyvatelům k mnoha dalším účelům. Byli dobrými průvodci, kteří dokázali ukázat cestu, případně se domluvit s jinými indiány, jménem Španělů mohli předávat dary a v neposlední řadě měli také obchodní funkci. Evropané je využívali pro domlouvání obchodů či výměně předmětů či jídla.

„Los indios lengua servían para hablar cuando el español no podía hacerlo.”³⁴

Tlumočníci sloužili jako prostředníci veškerého dění na novém kontinentu. Funkce tlumočnicka se později stala funkcí oficiální. Ve své době byli základním kamenem a velmi důležitým komponentem v rozvoji verbální komunikace v Latinské Americe a výrazně pomohli dobyvatelům a pozdějším přistěhovalcům v rozšíření španělštiny na novém území.

3.4.Historie užívání španělštiny v Americe

V následující kapitole bych se ráda věnovala několika teoriím, které se zabývají vývojem španělštiny na území Nového světa. Hlavním rozdílem těchto teorií jsou spekulace o tom, zda je variantnost americké španělštiny dána samotným vývojem jazyka na Novém kontinentu nebo zda byl jazyk rozrůzněn již ve Španělsku a přesunem objevitelů a nových přistěhovalců se jeho varianty rozšířily na nové území. Pro tyto teorie bylo velmi důležité především počáteční období objevování kontinentu. Zejména proto, že předpokládaly existenci jakéhosi jazykového základu, který byl přenesen ze Španělska do Ameriky a dále se tam rozvíjel.

Dle některých badatelů je specifčnost americké španělštiny dána kontaktem s nativními substráty a adstráty. Španělština se dostala do nového prostředí, kde se setkala s mnoha novými jazyky a musela se vypořádat s jejich vlivy. Nutno zmínit, že španělština na rozdíl od nativních jazyků postrádala velké množství výrazů k pojmenování nových realit, a tak jsou vlivy původních amerických jazyků zřejmé především ve slovní zásobě španělštiny. Kromě těchto vlivů byla španělština zásadně ovlivněna aspekty kulturními, geografickými či společenskými.

³⁴MARTINELL GIFRE, Emma. *La Comunicación entre españoles e indios: palabras y gestos*. Madrid: MAPFRE, 1992, s. 164.

Jiné teorie předpokládají vznik různých variant španělštiny vlastních potomkům Španělům narozených v Novém světě, což přikládají především nutnosti ztotožnit se s vlastním kulturním i jazykovým prostředím a přiblížit se skutečností domorodé Ameriky.

3.4.1. Podoba španělštiny v Novém světě. Indigenistická teorie

Na vývoj španělštiny v Americe mělo vliv hned několik mimojazykových faktorů, které výrazně ovlivnily její podobu už od počátků osidlování nového kontinentu. Jednalo se například o původ cestovatelů, kteří se rozhodli odplout do Ameriky, nebo o nařízení Koruny, která regulovala počty lidí, kteří měli zájem začít nový život v Americe.

Koloniální epocha měla na podobu dnešní španělštiny v Americe zásadní vliv, jak potvrzuje i Carmen Marimón Llorca:

„Así pues, lo que venimos a denominar época colonial - entendida como el amplio período que comprende desde el momento mismo de la conquista, en 1492, hasta finales del siglo XVIII-, puede considerarse como una etapa fundamental en la evolución del idioma y muy explicativa de su situación presente.“³⁵

Věnujme se nyní podobě španělštiny, která byla předkládána zejména v koloniálním období domorodcům, jinými slovy, popišme, jaká španělština byla v největší míře převážena do dnešní Ameriky. Na úvod je nutné podotknout, že španělština konce 15. století a 16. století byla diastraticky a diatopicky rozrůzněná.

Periodizaci vývoje klasické španělštiny najdeme u Bohumila Zavadila:

„1474–1617: klasická španělština

1474–1525: období předklasické (nebrijovské) – vzorem spisovného jazyka je úzus andaluský (Sevilla)

1525–1555: období Garcilasovo – vzorem spisovného jazyka je úzus novokastilský (Toledo)

1555–1585: období mystiků – vzorem spisovného jazyka je úzus starokastilský (Burgos)

³⁵MARIMÓN LLORCA, Carmen. *El español en América: de la conquista a la Época Colonial*. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2006. [online]. [cit. 2017-03-25]. Dostupné z <<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcpn9h7>>.

*1585–1615: období Cervantesovo a Lope de Vegovo – vzorem spisovného jazyka je úzus
nejlepších spisovatelů*³⁶

Z tohoto panoramatu můžeme pozorovat, že vzorem pro dané období byla vždy španělština odlišné části Španělska, a v posledním období byli dokonce vzorem spisovatelé, kteří byli považováni za ve své době nejlepší.

Jednotná podoba španělštiny a její norma teprve vzniká. Kastilština, jejíž užívání se postupně rozšířilo po celém území dnešního Španělska, byla pojmenována „španělština“ (*español*). K jejímu rozšíření říká Santiago Roca Marín:

*„Su uso no es generalizado pero sí comienza a ser utilizado de forma mayoritaria,
a partir de mediados del siglo XVI es ya habitual.“*³⁷

Bylo zřejmě velmi obtížné, přenést sjednocenou formu jazyka do Indií, když ani v samotném Španělsku jazyková situace nebyla ještě zcela ustálená.

Existují teorie, které předpokládají, že vývoj španělštiny v Americe byl dán především podobou španělštiny, která byla po objevení přenesena na nový kontinent. Mnoho autorů se snaží najít „základ“ (*base*) jazyka, který dal vzniknout americkým variantám. Na podobu takového základu španělštiny mělo vliv mnoho faktorů, samozřejmě i těch mimojazykových. Jako příklad uveďme například sociální postavení mluvčího, úroveň vzdělání, původ a mnoho dalších. Velmi důležitým údajem je také počet mluvčích určité varianty, která proudila na nový kontinent.

Jedním z nejvíce diskutovaných vlivů je regionální původ kolonizátorů a počty přistěhovalců z jednotlivých regionů. Dalším často uváděným vlivem je vliv nativních substrátů a adstrátů. Řečeno jinak, dvěma nejznámějšími teoriemi, jak uvádí Anna Mištinová, jsou teorie indigenistická a andalusistická³⁸.

Základem indigenistické teorie, jejíž autorem je Rodolfo Lenz, je vliv nativního substrátu a adstrátu. Odpůrci této teorie argumentují tím, že stejné jazykové změny proběhly i tam,

³⁶ZAVADIL, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka*. Praha: Karolinum, 1998, s. 74.

³⁷ROCA MARÍN, Santiago. *La lengua en la España de los Austrias. El siglo XVI*. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2006. [online]. [cit. 2017-03-26]. Dostupné z: <<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmctf079>>.

³⁸MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 43-48.

kde španělština v kontaktu s žádným původní jazykem nebyla. Takto hodnotí indigenistickou teorii Anna Mištinová:

„Indigenistická teorie je dnes překonaná. Nutno však dodat následující: jelikož zastánci i odpůrci této teorie se omezili převážně jen na fonetické jevy, je nesporné, že v lexikální oblasti, která je co do variantnosti přinejmenším srovnatelná s fonetickou, by kritici nemohli uspět. Vliv domorodých substrátů a adstrátů je ve slovní zásobě španělštiny evidentní.“³⁹

V oblasti lexikální je tedy vliv původních jazyků zřejmý. Nové podmínky přímo donutily kolonizátory, aby se při pojmenovávání nového inspirovali nativními jazyky (k tomuto tématu se ještě vrátíme).

Ve 20. století na tuto teorii navázal Pedro Henríquez Ureña, který se zaměřoval na vlivy v oblasti lexikální a později, v druhé polovině 20. století, se k fonetickým vlivům původních jazyků vrátil Á. Rosenblat.

Dnešní pohled na vliv původních amerických jazyků není jednotný. María Cristina Egido Fernández zmiňuje vliv původních amerických jazyků, který je závislý na geografické poloze lokality a intenzitě jazykového kontaktu španělštiny a původních jazyků.⁴⁰ Stejný názor zastává i Salomé Gutiérrez Morales:

„However, one of the main conditions is that the borrowing-language must be in intense contact with the source language.“⁴¹

Dnes se tedy přistupuje ke zkoumání vlivů původních jazyků spíše z pohledu konkrétních oblastí, jejichž vývoj probíhal značně rozdílně, což také ovlivnilo podobu jazyka na těchto územích.

³⁹MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 45.

⁴⁰EGIDO FERNÁNDEZ, María Cristina. *Contacto de lenguas indígenas y español en América: aspectos diacrónicos y sincrónicos*. Contextos, N° 41-44, 2003-2004, págs. 279-313.

⁴¹GUTIÉRREZ MORALES, Salomé. *Conditional and reason clauses in Sierra Popoluca: The influence of Náhuatl and Spanish*. In: WIEMER, Björn, Bernhard WÄLCHLI a Björn HANSEN. *Grammatical replication and borrowability in language contact*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2012. Trends in linguistics. Studies and monographs, s. 592.

3.4.2. Andalusistická teorie a Peter Boyd-Bowman

Druhou zásadní teorií je teorie andalusistická. Jejím základem je předpoklad, že především v prvním období měli na lodích plujících k americkým břehům většinové zastoupení Andalusané. Carmen Marimón Llorca k této skutečnosti dodává, že žadatelé o cestu do Ameriky strávili rok v Seville, když čekali na vyřízení potřebných dokumentů, a později žili v Novém světě v relativně izolovaných oblastech společně s Kastilci. Ještě dodává, že na Iberském poloostrově té doby byla velká jazyková diverzita, ale andaluská varianta se od většinové kastilštiny příliš nelišila. Jako nejvýraznější rozdíly uvádí *seseo* a redukci koncových konsonantů. Ve svém článku také zmiňuje, že 67,5 % španělských osadníků hovořilo andalusskou variantou, což je jeden z opěrných bodů této teorie.⁴²

Rozdílů mezi kastilštinou a andaluskou španělštinou je ve skutečnosti víc. Anna Mištinová uvádí především *seseo*, aspiraci *-s*, aspiraci *-h*, *yeísmo*, neutralizaci *-r* a *-l* a z hlediska lexikálního užívání andalusismů, například námořní terminologie.⁴³

Významný vliv na prosazení andalusistické teorie měl Peter Boyd-Bowman, jehož výzkum je velmi důležitý pro popis vývoje americké španělštiny. Boyd-Bowman se snažil demograficky zmapovat původ lidí, kteří dostali povolení vycestovat do Ameriky. Celkem do svého zkoumání zahrnul 55 000 cestujících. Výsledky výzkumu publikoval v druhé polovině 20. století. O dokumentech, ze kterých Peter Boyd-Bowman čerpal, píše Anna Mištinová:

„Pro výzkum Boyd-Bowmana byly podkladem historické dokumenty z 16. století uchovávané v Archivo General de Indias v Seville, především registrace lidí ze sekce Contratación, jimž bylo povoleno vycestovat do Nového světa.“⁴⁴

Nutno zmínit, že Peter Boyd-Bowman zaměřil své bádání především na Evropany, kteří vycestovali do Nového světa do roku 1600. Toto období bylo zřejmě zásadní pro další vývoj jazyků na novém kontinentu.

⁴²MARIMÓN LLORCA, Carmen. *El español en América: de la conquista a la Época Colonial*. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2006. [online]. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z <<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcpn9h7>>.

⁴³MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 45-46.

⁴⁴MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 48.

Výzkum je rozdělen do několika svazků, přičemž každý svazek se věnuje určitému období. Jedná se o tyto etapy: 1493–1519, 1520–1539, 1540–1559, 1560–1579 a 1580–1599. Studie se snaží najít určitý emigrační vzorec, který by charakterizoval jednotlivá období a podle kterého by bylo možno říci, jaký regionální vliv se na nový kontinent dostával nejvíce.⁴⁵

Informace o emigrantech obvykle obsahují jméno konkrétního člověka, jméno jeho rodičů, místo narození nebo pobytu, rok vycestování do Ameriky a konkrétní cíl cesty přímo v Novém světě. Kromě těchto základních údajů některé záznamy poskytují také informace o profesi, stavu, aktivitách v Americe nebo o datu a místě úmrtí cestujícího. Všechny tyto informace nám mohou usnadnit představu nejen o demografické a společenské situaci, ale také o té jazykové.

Zásadně důležité byly počty zástupců jednotlivých regionů (samozřejmě za předpokladu, že lidé pocházející z určité části Španělska mluví tou jazykovou variantou, která je v té dané části obvyklá).

V prvním období vymezeném Peterem Boyd-Bowmanem, tedy mezi léty 1493–1519, bylo 39,7 % všech registrovaných cestovatelů do Indií z Andalusie a celkově se jednalo o 2172 osob. Nutno dodat, že druhým nejčastějším regionem, který zásoboval Ameriku dalšími přistěhovalci, byla Stará Kastilie s 18 % všech cestujících. Konkrétní počet osob se vyšplhal na 987, což je méně než polovina celkového počtu Andalusanů. Třetím významným regionem byla Extremadura se 14,1 % všech registrovaných emigrantů.

Jak píše Boyd-Bowman, v počátečním období dobývání, průzkumu a osidlování Nového světa, tedy až do roku 1540, se v řadách emigrantů nejčastěji objevovali mladí vojáci vedení veliteli a místodržiteli. Další nezanedbatelnou skupinou pak byli kapitáni lodí, obchodníci a námořníci, kteří se plavili tam a zpět Atlantickým oceánem a nejčastěji zakládali svá sídla v karibské oblasti, v Ciudad de México, Panamě či Limě. Takové složení cestovatelů bylo zřejmě dáno touhou po bohatství a snahou vydobýt si pro sebe část území a začít nový, bohatý život. V tomto období cestovalo do Indií jen velmi málo žen a dětí, což je pochopitelné vzhledem k dosavadní nedostatečné znalosti amerických končin.

V druhém vyčleněném období Boyd-Bowmanova výzkumu je procentuální zastoupení jednotlivých regionů velmi podobné, ovšem počty těch, kdo odcestovali do Ameriky, se liší. Největší zastoupení má opět Andalusie, která se na osidlování podílela 32 % přistěhovalců,

⁴⁵BOYD-BOWMAN, Peter. Patterns of Spanish Emigration to the Indies until 1600. *The Hispanic American Historical Review*, vol. 56, no. 4, 1976, pp. 580–604.

což ale v tomto období bylo 4247 osob. Na druhém místě je opět Stará Kastilie se 17,6 % a 2337 osobami a třetím významným regionem tohoto období je Extremadura se 16,6 % a 2204 osobami.

Z těchto údajů vyplývá, že v období od roku 1520 do 1539 již na Nový kontinent odcestovalo mnohem více osob, ačkoliv se jedná o kratší časový úsek, než je první období. To bylo zřejmě dáno už lepší znalostí Nového světa a možná také určitou idealizací Ameriky, která způsobila větší zájem o cestu a nový život v Indiích. Jak ale uvidíme později, tato tendence nebyla konstantní a počty přistěhovalců v jednotlivých obdobích kolísaly, tudíž je pravděpodobné, že byly počty cestovatelů ovlivněny i jinými faktory. I v této druhé fázi byli mezi cestujícími nejčastěji mladí vojáci, námořníci a obchodníci.

Ve třetím časovém úseku, tedy 1540–1559, opět převažovali Andalusané, kterých bylo celkem 36,1 %, která zahrnovala 3269 lidí. Dalšími významnými oblastmi byla Stará a Nová Kastilie a Extremadura (z každého regionu dorazilo mezi 1000 a 1500 osob). Jak uvádí Peter Boyd-Bowman, výrazná změna nastala ve složení emigrantů do Nového světa:

„With virtually no rich lands left to conquer, we now find fewer military adventurers and an increasing number of women and children going out to join their kinsmen, often para hazer vida maridable with husbands who had emigrated several years earlier.“⁴⁶

Dále se Boyd-Bowman zmiňuje o větší četnosti odborníků a umělců, kteří hledali živobytí na druhé straně oceánu. Vidíme zde určitou snahu o zkulturnění nového kontinentu, kam ženatí muži nesměli odcestovat bez svých manželek a pro nevyučené přistěhovalce tam nebylo místo. Dále se objevovala nařízení, která si dávala za cíl rovnoměrné osídlení celého kontinentu, aby zabránila přemísťování obyvatel z chudších provincií do těch bohatších.

Další zkoumanou etapou jsou roky 1560–1579. Z tohoto období je k dispozici velké množství informací o emigrantech, protože se začala věnovat pozornost pečlivému uchovávání dokumentů o nich. V této době vycestovalo do Ameriky vůbec nejvíce Evropanů do roku 1600. Celkem se jednalo o 17 586 registrovaných cestujících, přičemž 6 547 osob (37,2 %) pocházelo z Andalusie, 3 343 osob (19 %) z Nové Kastilie a 3 295 lidí (18,7 %) ze Staré Kastilie.

⁴⁶BOYD-BOWMAN, Peter. Patterns of Spanish Emigration to the Indies until 1600. *The Hispanic American Historical Review*, vol. 56, no. 4, 1976, pp. 580–604, s. 582.

Jak podotýká Boyd-Bowman, je pozoruhodné, že tři ze čtyř španělských emigrantů pocházeli z jižní poloviny Španělska a že 28,5 % ze všech přistěhovalců tohoto období byly ženy. Stejně jako v období předešlém převažují vzdělaní či zruční lidé – u této skupiny obyvatel motivace k cestě na americký kontinent stoupá. Naopak čím dál tím méně cestovatelů touží po cestě do Indií kvůli dobrodružství.

Peter Boyd Bowman velmi často zmiňuje roli a počty žen v osidlování objeveného světa. Tento aspekt je velmi zajímavý nejen z hlediska statistického a demografického, ale také z pohledu lingvistického.

„Women have traditionally tended to play a conservative and stabilizing role in the history of a language. Spanish women, of whom over half were sevilanas, must have played an important part in the development of the first Antillean dialect, envied and imitated as they were, both in speech and in conduct, by the more numerous Indian women of the island settlements.“⁴⁷

Boyd-Bowman tedy vidí roli ženy jako velmi významnou pro vývoj jazyka na novém kontinentu kvůli jejich konzervativnějšímu postoji a kvůli tomu, že byly pravděpodobně vzorem pro početnější domorodé ženy. Mimo to předávaly jazyk svým dětem, které se bezpochyby dostávaly do pravidelného kontaktu s indiánskými dětmi a jazyk měl tak přirozenou cestu, aby se mohl šířit napříč kontinentem. Proto je také důležité, jakým dialektem ženy mluvily, protože je více než pravděpodobné, že právě tento dialekt se přenášel i na mluvu domorodců, alespoň podle Boyd-Bowmanových závěrů.

V posledním vytýčeném období, v letech 1580–1600, andaluská převaha nadále rostla. Konkrétně se jednalo o 42,2 % všech pasažérů. Mezi dalšími hojně zastoupenými regiony byla tradičně Nová Kastilie (19,2 %) a také Extremadura (14,2 %). Cestující ze Staré Kastilie bylo 10,2 %. Celkem do Indií v tomto období odcestovalo 9 508 emigrantů.

Studium tohoto období přineslo zajímavé výsledky, pokud jde o složení pasažérů. Velká část emigrantů se totiž skládala ze služebnictva, které utíkalo ze Španělska, kde propukla vážná ekonomická krize. Lidé se tak snažili najít lepší podmínky právě na území Ameriky. Boyd-Bowman zmiňuje dokonce i korespondenci, ve které emigranti z Indií přesvědčují své

⁴⁷BOYD-BOWMAN, Peter. Patterns of Spanish Emigration to the Indies until 1600. *The Hispanic American Historical Review*, vol. 56, no. 4, 1976, pp. 580–604, s. 597.

přátele a příbuzné, aby také odcestovali, a přitom argumentují mnohem lepšími podmínkami, které v Novém světě panují.

Jak lze z uvedeného Boyd-Bowmanova panoramatu pozorovat, do Indií se nejprve přesouvali vojáci, kteří se snažili o dobytí Nového světa, později se jednalo o obchodníky, kteří viděli v novém území skrytý potenciál, později řemeslníci, umělci a vzdělaní odborníci a o něco později i služebnictvo, které se snažilo uniknout ekonomické krizi ve Španělsku. Mohli bychom se tedy domnívat, že se do Nového světa postupně přesouvala evropská (španělská) tradice a kultura spolu s jazykem a důležitou roli hrály počty zástupců jednotlivých regionů Španělska.

Samozřejmě musíme brát v úvahu nejen registrované žadatele o cestu do Ameriky, ale také ilegální emigranty, kterých podle některých zdrojů nebylo málo. Neregistrované pasažéry připouští i Peter Boyd-Bowman, který se pozastavuje nad velmi malým počtem cestovatelů z Kanárských ostrovů. Domnívá se, že by to mohlo být způsobeno faktem, že žili přímo na cestě do Ameriky, a proto možná neviděli důvod cestu prodlužovat plavbou na Iberský poloostrov a zpět.

Výzkum Petera Boyd-Bowmana tedy přinesl významné argumenty ve prospěch andalusistické teorie. Ta má ale vedle příznivců i řadu odpůrců, jak uvádí Anna Mištinová:

„Ohledně teorie byla vedena celá řada sporů. Proti ní vystupovali především hispanoameričtí lingvisté Pedro Henríquez Ureña a Amado Alonso. Jejimi zastánci naopak byli španělští vědci Rafael Lapesa (1984) a Menéndez Pidal (1957), kteří přisuzovali andaluskému dialektu v prvních desetiletích 16. století významnou úlohu.“⁴⁸

Amado Alonso uvádí, že andalusistická teorie je založena na dvou hlavních výslovnostních rysech. Jedná se o *seseo* a *yeísmo*⁴⁹. Amado Alonso si je vědom, že tento názor sdílí velká část veřejnosti i filologů, ale on sám této teorii nepřikládá velký význam:

⁴⁸MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 46-47.

⁴⁹ALONSO, Amado. *Estudios lingüísticos: temas hispanoamericanos*. Madrid: Editorial Gredos, 1953. Biblioteca Románica Hispánica II. Estudios y ensayos, s. 14.

„*Es la opinión unánime entre los profanos, y lo es casi unánime todavía entre los filólogos, pero como mero arrastre de opinión y no como conocimiento elaborado.*“⁵⁰

Alonso se domnívá, že *yeísmo* je fenomén, jenž má svůj původ na území Ameriky. Svůj výzkum zakládá na filologických textech, kde se snaží najít zmínky o tomto fenoménu a doložit tak jeho dřívější existenci právě v Americe.

Rozebírá průzkumy a popisy mnoha španělských filologů, většinou pocházejících z Andalusie, Extremadury či Murcie, kteří se zabývali stavem španělštiny ve Španělsku – až do roku 1780 nenachází žádnou zmínku o spekulacích o výslovnosti *ll* a *y*. V mnoha případech hovoří o tom, že autoři se věnují rozdílům mezi *c* a *z*, *j* a *x* nebo *h* a *j*, ale nikde nenachází rozdílnost *ll* a *y*. V mnoha případech se dozvídáme, že výslovnost *ll* byla srovnávána s portugalským *lh* (*filho*) a italským *gli* (*figliolo*).

První zmínky o této rozdílnosti se ve Španělsku objevují až na počátku 19. století. Je možné, že bychom zaznamenali použití *yeísmo* o něco dříve, ale pravděpodobně pouze v zanedbatelné míře. Roku 1827 se *yeísmo* zdá být již hojně rozšířen. Mariano José Sicilia navrhuje sjednocení *ll* a *y* ve výslovnosti se zachováním odlišné ortografie a tvrdí, že by tuto změnu ocenili nejen Andalusané. Nakonec ale usuzuje, že by toto sjednocení ochudilo španělský jazyk a zároveň ztěžovalo rozlišení lexikálních dvojic, které se liší právě *ll* nebo *y* (*valla-vaya*).

V dalším průběhu 19. století se fenomén *yeísmo* šířil po celém Španělsku, ačkoliv Amado Alonso upozorňuje na to, že stále byla území, kde se zachovávala konzervativní výslovnost. Naproti tomu v Americe je záměna *ll* za *y* a *y* za *ll* datována již roku 1680, jak píše Amado Alonso, kdy tento údaj nalézá v Limě. Nepopírá, že *yeísmo* mohlo ve Španělsku existovat již na začátku 18. století (například ve vesnickém prostředí), ale zdůrazňuje, že tento údaj by byl nepodložený a jeho výzkum si bere za cíl řídit se pouze potvrzenými indiciemi.

Tímto přehledem se Amado Alonso snaží přesvědčit čtenáře o tom, že *yeísmo* je fenomén, který vznikl na území Ameriky, protože v historických pramenech ho můžeme datovat nejdříve právě tam a je velmi nepravděpodobné, že by se o takovém tématu žádný z odborníků z Iberského poloostrova nezmínil, pokud by mu byl znám.

⁵⁰Tamtéž, s. 200.

Dalším argumentem andalusistické teorie byla existence *sesea*, které bylo údajně společně s andaluským obyvatelstvem přenášeno do Nového světa. I tento aspekt se Amado Alonso snaží vyvrátit, když tvrdí, že se jednalo o heterogenní lingvistický proces, který měl na území Ameriky autonomní charakter.

Opět svou teorii dokládá tvrzením, že v době objevení Ameriky *seseo* v Kastilii neexistovalo a v Andalusii se sociálně přijímaný status tohoto fenoménu začal vytvářet až později, v 16. století. Sevilla byla v té době avantgardním městem, kde se rozvíjel inovativní duch, a to i z hlediska fonetických změn, nicméně v období kolem roku 1540 *seseo* nebylo ani v Seville velmi rozšířené. Později, kolem roku 1560, docházelo k záměnám *c* za *s* (*seseo*) a *s* za *c* (*ceceo*). Amado Alonso však upozorňuje na fakt, že ještě v roce 1588 se v Seville zachovávala tradiční výslovnost, ať už mezi starším či mladším vzdělaným obyvatelstvem.

A jak to podle Amada Alonsa bylo s tímto fenoménem v Novém světě? Autor zastává názor, že se v Americe po dlouhou dobu udržovala odlišná výslovnost. Toto tvrzení dokládá příklady.

„Y, en efecto, los nombres indígenas Coatzacoalcos, Quautemotzin se escribían en los años primeros de la colonia Guaçacoalco, Guaçaqualco, Guatemuça, con ç por ts (también con z). Esto asegura la práctica de la pronunciación africada de la ç (cuasi ts) en América todavía en el último tercio del siglo XVI.“⁵¹

Amado Alonso si je vědom rozrůzněnosti jazyka té doby a je si jist, že v druhé polovině 16. století se na území tehdejších Indií užívalo mnoho variant jazyka, ať už sociálních, regionálních či příležitostných. Mezi těmito variantami bychom bezpochyby mohli najít i takové, které aplikovaly *seseo*, ale i takové, které stále upřednostňovaly rozdílnou výslovnost. Alonso dále uvádí, že v té době byla jistá tendence ke sjednocování jazyka, a to se projevilo i u *sesea*.

Amado Alonso svůj výzkum uzavírá tvrzením, že americké *seseo* je proces, který se vyvinul v Americe a nebyl na nový kontinent přesunut z Andalusie. Připouští však, že Andalusané, kteří přijížděli do Indií, mohli *seseo* podnitit, nebyli ale podle něj jeho samotnou příčinou. Důležitým argumentem je pro Alonsa samotný stav amerického jazyka v 16. století, v němž je *seseo* pouze názorným projevem tohoto stavu:

⁵¹ALONSO, Amado. *Estudios lingüísticos: temas hispanoamericanos*. Madrid: Editorial Gredos, 1953. Biblioteca Románica Hispánica II. Estudios y ensayos, s. 123.

„Había en el siglo XVI un estado americano de lengua, y el seseo es una de sus manifestaciones más ilustrativas.“⁵²

Amado Alonso argumentuje především rozdílnou dobou vývoje *seseo*, ačkoliv připouští, že z fonetického hlediska evoluce probíhala stejným způsobem.

Avšak kritika andalusistické teorie se neopírá jen o *seseo* a *yeísmo*. Amado Alonso kritizuje i koncept tzv. základu španělštiny, který měl podle mnohých badatelů určovat podobu jazyka v Novém světě. Domnívá se, že každý účastník expedice, který byl především mluvčím a přirozeným šířitelem španělštiny v Indiích, disponoval ne jednou jazykovou variantou, ale dvěma. Jednou lokální, která byla podle Alonsa jazykem užívaným v rodinném prostředí, jazykem každého jedince a obecně společenským nástrojem komunikace. Druhou jazykovou variantou, kterou ovládal, byla varianta obecně sdílená: Nová Kastilie s centrem Toledem jako dominující region poloostrov sjednocovala i jazykově. Jak autor zdůrazňuje, právě v letech, kdy došlo k přistání Kolumbových lodí u břehů Indií a k pozdějším průzkumům nového teritoria, byl ve Španělsku kladen důraz na význam národního jazyka a nástroj pro jednotnou komunikaci v rámci celého Španělska se rychle šířil. Tím se autor zřejmě snaží naznačit, že v jazyce objevitelů mohla převažovat tendence národního jazyka.

Alonso dochází k závěru, že budoucí obyvatelé nového kontinentu nemluvili pouze jedním jediným jazykem, ale zachovávali si varianty obě. Pro zřetelnost názorně vypisuje některé příklady. Andalusané hovořili svou lokální variantou a španělštinou, stejně na tom byli Kastilci, obyvatelé Aragonie a další. Do jaké míry převažovala v mluvě jedna varianta nad druhou, určovaly podle Amada Alonsa okolnosti. Z autorova pohledu je právě celý předpoklad existence základu (*base*) španělštiny, který vytvořil odrazový můstek pro vývoj jazyka na novém kontinentu, chybný. Amado Alonso tvrdí, že základem byla spolupráce všech španělských dialektů, které společně utvořily americkou španělštinu:

„¿Cuál es la base lingüística del español de América? Y contesto resueltamente: la verdadera base fue la nivelación realizada por todos los expedicionarios en sus oleadas sucesivas durante todo el siglo XVI. Ahí empieza lo americano.“⁵³

⁵²ALONSO, Amado. *Estudios lingüísticos: temas hispanoamericanos*. Madrid: Editorial Gredos, 1953. Biblioteca Románica Hispánica II. Estudios y ensayos, s. 131.

⁵³Tamtéž, s. 53-54.

Alonsova teorie o vývoji španělštiny ze sjednocených dialektálních variant Iberského poloostrova odpovídá teorii, která hovoří o jazyce *koiné*. Jedná se koncept, který byl vytvořen na základě řeckého jazyka *koiné* a který dnes můžeme použít v obecném smyslu.

„Cuando esto ocurre, cuando en un mismo lugar se establecen hablantes de diferentes dialectos de la misma lengua en poco tiempo surgirá un dialecto nuevo, es decir, una coiné resultando de la nivelación de las diferencias dialectales.“⁵⁴

Znamená to, že podle Amada Alonsa byla první verze španělštiny v Indiích již jakási sjednocená varianta evropských dialektů španělštiny.

Na závěr bych chtěla uvést osobní poznámku k teoriím Petera Boyd-Bowmana a Amada Alonsa. Zdá se mi, že se teorie liší i svým přístupem k informacím. Zatímco Peter Boyd-Bowman k výzkumu přistupuje spíše z pohledu sociologického, Amado Alonso je velmi lingvistický a jeho teorie se opírá především o literární zdroje. Andalusistická teorie v podání Boyd-Bowmana pracuje jak s důkazy ve formě registračních dokumentů, tak s předpoklady, které historicky bohužel nemáme jak ověřit (například aspekt nelegální emigrace). Na druhé straně Amado Alonso neuvádí prakticky nic, co by nebylo podloženo (a nepodloženost sám vytýká andalusistické teorii). Necítím se kompetentní posuzovat adekvátnost těchto teorií – zdá se mi, že ve svém souhrnu přinášejí fascinující obraz převratné doby plné zcela jedinečných událostí.

3.4.3. Lingvistická kreolizace

Ať už přijmeme teorii Petera Boyd-Bowmana nebo teorii Amada Alonsa, nebo se přikloníme k teorii jiné, není pochyb o tom, že ať už se do Nového světa dostala španělština jakákoliv, začala se na novém území rozvíjet. Rozrůzněnost nově příchozích do Indií - demografická, sociální, kulturní – byla značná a španělština tuto variabilitu odrážela. Ovšem s postupem času bylo sjednocení jazyka na území Nového světa nevyhnutelné.

O takových jazykových změnách píše Juan A. Frago Gracia a Mariano Franco Figueroa v knize *El español de América*, kde se mimo jiné zabývají i kreolizací jazyka. Termín kreolizace objasníme vzápětí, ale nejprve je třeba specifikovat, o jaký význam termínu *kreol*

⁵⁴ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. Indigenismos en la lengua de los conquistadores. *Hesperia: Anuario de filología hispánica*, N° 5, 2002, págs. 195-210, s. 199-200.

se jedná. Toto slovo má totiž více významů, v našem případě se však tento pojem vztahuje k člověku narozenému v Indiích, jenž je potomkem Evropanů. Takto tento výraz specifikuje slovník Španělské královské akademie:

„1. adj. Dicho de una persona: Hija o descendiente de europeos, nacida en los antiguos territorios españoles de América o en algunas colonias europeas de dicho continente.“⁵⁵

O těchto potomcích se zmiňují i Juan A. Frago Gracia a Mariano Franco Figueroa, kteří je považují za hlavní strůjce jazykových asimilací, které označují jako lingvistickou kreolizaci (*criollización lingüística*):

„Entendemos por criollización lingüística el proceso de formación y de expansión social de una modalidad de español propia de los criollos americanos, es decir, de los hispanohablantes nacidos en la tierra, que en su inmensa mayoría eran descendientes de españoles. Se trata, pues, del fenómeno de conversión de las variantes hispánicas llevadas a América en una que, sin romper amarras con su origen, adquiere caracteres sociolingüísticos y dialectales propios, porque tampoco el inmenso dominio americano se vio libre de diferencias lingüísticas entre sus distintos territorios y estratos sociales.“⁵⁶

Takovéto změny Frago a Figueroa označují za nivelizaci jazyka (*nivelación*). Tento pojem používají i jiní, například i Carmen Marimón Llorca, která píše o nivelizaci dialektální (*nivelación dialectal*), když poukazuje na stejnou skutečnost. Jak tato autorka upřesňuje, tento fenomén se odehrával především v polovině 17. století.⁵⁷

Vývoj tohoto jevu byl podle Fraga a Figueroi daný dvěma aspekty. Zohledňují zaprvé jazykové změny, kterými prošla španělština v Americe, a zadruhé jejich přijetí mluvčími a rozšíření do různých sociálních vrstev. To bylo s největší pravděpodobností závislé na mnoha faktorech a bylo nerovnoměrné.

⁵⁵REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2014). «criollo». *Diccionario de la lengua española* (23.^a edición). Madrid: Espasa. [online]. [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: <<http://dle.rae.es/?id=5Vuaof9>>.

⁵⁶FRAGO GRACIA, Juan A. a Mariano. FRANCO FIGUEROA. *El español de América*. 2a ed., corr. y aum. Cádiz: Universidad de Cádiz, Servicio de Publicaciones, 2003, s. 23.

⁵⁷MARIMÓN LLORCA, Carmen. *El español en América: de la conquista a la Época Colonial*. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2006. [online]. [cit. 2017-04-03]. Dostupné z <<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcpn9h7>>.

Již zmiňovanou jazykovou nivelizací, tedy sjednocování, nezažívala španělština poprvé, jak vysvětlují Frago a Figeroa. Mají na mysli především období, kdy se Ferdinand III. Kastilský, který dobyl Sevilu a Córdoba, stal králem nejen v Kastilii, ale také v Leonu, Asturii, Galicii a v Extremaduře. Jazykové sjednocení s největším sociolingvistickým přesahem se tehdy odehrálo především v západní Andalusii.

Většina autorů, kteří se věnují tématu kreolizace španělštiny v Novém světě, se zabývá především změnami nebo sjednocováním, které se odehrávalo přirozeně, a snaží se odhalit jejich příčiny a směr. Stejně tak i Frago a Figeroa, kteří zdůrazňují význam mimojazykových aspektů.

Tito autoři se přiklánějí k teorii vzniku americké španělštiny z regionálních variant Iberského poloostrova, a proto zdůrazňují aspekt rozrůznění na základě přistěhovalectví z různých koutů Španělska. Je však evidentní, že v úvahu berou také andalusistickou teorii, když hovoří především o vlivech z tohoto konkrétního regionu. Dalším faktorem, kterému věnují pozornost, jsou zeměpisné podmínky Nového světa.

„Efectivamente, a la variedad de islas y costas, o tierras bajas, se la considera más andalucista que la de tierras altas o interiores, y en cierto modo tal apreciación corresponde a la realidad.“⁵⁸

Dovedeme si jistě představit, že do horských oblastí byl nesnadný přístup a distribuce jazyka mohla probíhat pomaleji a možná i jiným způsobem. Každopádně dělení kontinentu podle dialektálních zón se věnovalo mnoho autorů a velká část z nich zohledňuje rozdělení horských a nížinných nebo pobřežních oblastí.⁵⁹

Španělština se nejvíce rozvíjela v okolí komunikačních cest a také v hlavních centrech kultury a správní moci. Tato místa nejrychleji přijímala jazykové změny, zatímco odlehlá území s převahou indiánského obyvatelstva se adaptovala jen pomaleji. Názornou ukázkou může být například *voseo*, které zmizelo z oblastí velkých měst, naopak v odlehlých

⁵⁸FRAGO GRACIA, Juan A. a Mariano. FRANCO FIGUEROA. *El español de América*. 2a ed., corr. y aum. Cádiz: Universidad de Cádiz, Servicio de Publicaciones, 2003, s. 29.

⁵⁹MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 149–155.

oblastech s velkým procentem původního obyvatelstva tento fenomén přetrvával, ačkoliv byl považován za venkovský dialekt.⁶⁰

Noví obyvatelé Indií společně s těmi původními vytvářeli nové druhy společenského uspořádání, které ve Španělsku neexistovaly a mezi jednotlivými sociálními skupinami byly velké rozdíly. Vznikaly tak různé diastratické varianty, které dále rozrůznily podobu španělštiny na novém kontinentu. Navíc Evropané osidlovali nová území též vytvářením malých osad s několika desítkami obyvatel, v nichž však nechyběl notář, zástupce španělské Koruny a zástupce církve. Tyto malé osady také napomohly jazykové diverzitě kontinentu, jak zmiňují Frago a Figeroa:

„Y la pequeñez de los núcleos urbanos sin duda favoreció grandemente el intercambio de los rasgos dialectales peculiares de sus distintos habitantes,...“⁶¹

Hovoříme-li však o sjednocování jazyka, nesmíme opomenout lexikální aspekt této problematiky. Je pochopitelné, že se do Ameriky dostávala určitá slovní zásoba, která mohla být typická pro konkrétní region Španělska. To však nebyl jediný způsob utváření kastilštiny v Novém světě. Musíme totiž brát v úvahu i původní jazyky, kterých nebylo v Indiích málo. Jak už jsem uvedla výše, důležitou etapou z pohledu indigenismů bylo antilské období, ačkoliv jak tvrdí Frago a Figeroa, Antily později přestaly být pro nové přistěhovalce atraktivní, a tak byla Koruna nucena tuto oblast osídlit organizovaně a to především obyvatelstvem původem z Kanárských ostrovů; proto na tomto území došlo k nivelizaci španělštiny prostřednictvím kanárské varianty.

Toto téma bezpochyby patří do kapitoly kreolizace jazyka, ale podrobněji se lexikální tematice budu věnovat v následujících kapitolách.

⁶⁰FRAGO GRACIA, Juan A. a Mariano. FRANCO FIGUEROA. *El español de América*. 2a ed., corr. y aum. Cádiz: Universidad de Cádiz, Servicio de Publicaciones, 2003.

⁶¹Tamtéž, s. 33.

4. Obohacování španělštiny v oblasti slovní zásoby – indigenismy. Nová pojmenování. Jazykové souvislosti.

4.1. Nová pojmenování - místní pojmenování, pojmenování zvířat, rostlin a nových okolností

Na začátku je třeba opět připomenout jedinečnost objevení Ameriky. Nebylo to sice poprvé v historii, kdy bylo nalezeno nové nepoznané území, avšak objevení Indií je přece jen odlišného charakteru. Hlavní rozdíl vidím ve faktu, že o existenci amerického kontinentu neměli objevitelé v 15. století nejmenší tušení. Vždyť Kolumbova výprava měla za cíl najít alternativní cestu do Asie. Emma Martinell Gifre se zmiňuje o dalších historických objevech Afriky a Asie, ale podotýká, že o těchto kontinentech nebo alespoň o částech těchto kontinentů byly informace soustavně hromaděny a doplňovány⁶². To v případě Ameriky nebylo možné. Pokud se na území dnešní Ameriky dostali obyvatelé jiných kontinentů před rokem 1492, pravděpodobně nebyli tak organizovaní, aby zanechali svědectví o těchto cestách dalším generacím. Nicméně je víc než pravděpodobné, že objevitelé 15. století skutečně nebyli prvními průzkumníky amerického kontinentu. Tomuto tématu se věnuje například C. W. Ceram ve své knize *První Američan: tajemství předkolumbovských Indiánů*, kde se zmiňuje o názorech, že Vikingové dopluli ke břehům Ameriky před Kolumbem⁶³.

Po objevení Ameriky ti, kdo přicházeli do Nového světa, informovali o nových skutečnostech Evropu. Důvodů mohlo být hned několik. Jeden z těch hlavních popisuje Manuel Contreras Seitz, který se vztahuje především k prvním dobyvatelům nového území.

„Como podrá imaginarse, la gran distancia existente entre el Viejo y el Nuevo Mundo, y el desconocimiento de la realidad efectiva sobre la que se funda el Tratado de Tordesillas, hacen que los capitanes de expedición se vean obligados -ya que era una exigencia regia que se hacía cumplir- a informar por escrito sobre todos los aspectos de la conquista que llevaban a cabo (progresos, infortunios, descripciones de la tierra

⁶²MARTINELL GIFRE, Emma. *La Comunicación entre españoles e indios: palabras y gestos*. Madrid: MAPFRE, 1992, s. 77.

⁶³CERAM, C. W. *První Američan: tajemství předkolumbovských Indiánů*. Praha: Odeon, 1977.

y de sus habitantes, costumbres, etc.), porque todos los centros políticos de la Corona requerían de dicha información para mejor gobernar. “⁶⁴

Kdokoli mohl navrhnout způsob zacházení s původním obyvatelstvem nebo podobu vlády na novém území, a to bez jakéhokoli omezení. Autor dále poznamenává, že později, v období evangelizace původních obyvatel, bylo u některých řádů dokonce povinností, aby členové informovali své nadřízené o průběhu a cílech vyučování křesťanské víry mezi původními obyvateli Indií. Dovedeme si jistě představit, jak velké množství psaného zpravodajství z Nového světa existuje. Manuel Contreras Seitz se zmiňuje o více než 1500 svazcích označených *Capitanía General*, které se nacházejí v *Archivo de Indias*. Autor navíc uvádí, že tyto svazky představují pouze část z celkového množství dokumentů.

Úkolem informátorů bylo popsat veškeré skutečnosti Nového světa, ať už se jednalo o obyvatele, zvířata, rostliny či přírodu. Pro objevitele bylo vše úplně nové a zcela odlišné od všeho, co doposud mohli spatřit v Evropě nebo na jiných kontinentech. Musíme také vzít v úvahu fakt, že kontinent byl osídlený vyspělými civilizacemi, které měly vlastní zvyky, rituály, božstva a i jejich způsob chování byl zcela odlišný od evropského. Veškeré tyto složitosti museli objevitelé a průzkumníci popsat, i když postrádali výrazy pro mnohé skutečnosti.

Dokladem novosti spatřeného mohou být zprávy Kryštofa Kolumba, který sděluje dojmy španělské Koruně. Velmi častým výrazem v jeho denících je slovo *maravilloso*, tedy *nádherný*, ale také *záračný* či *podivuhodný*. Dalším rysem Kolumbových zpráv je přirovnání ke španělským reáliím, ovšem často nic podobného v Evropě známé není.

„Y vide muchos árboles muy disformes de los nuestros, d’ellos muchos que tenían los ramos de muchas maneras y todo en un pie, y un ramito es de una manera y otro de otra; y tan disforme, que es la mayor maravilla del mundo cuánta es la diversidad de la manera a la otra. “⁶⁵

⁶⁴CONTRERAS SEITZ, Manuel. Aspectos léxicos de la criollización lingüística. *Estudios filológicos*, Valdivia, n. 37, p. 53-64, 2002, s. 53.

⁶⁵KOLUMBUS, Kryštof a Consuelo VARELA. *Textos y documentos completos: relaciones de viajes, cartas y memoriales*. 2a reimpr. Madrid: Alianza Editorial, 1989. Alianza Universidad, s. 36-37.

Takové popisy můžeme považovat za důkaz rozdílů mezi oběma kulturami a lze si představit, že pojmenování všeho, co Španělé zažívali v Novém světě, byl velmi nelehký úkol.

4.1.1. Způsob informování o nových skutečnostech a jejich pojmenování

Zpravodajové období objevování Ameriky využívali několika způsobů, jak referovat o novinkách z Indií. Z počátku byl jedinou možností, jak přiblížit americkou skutečnost čtenáři určitého dokumentu, důkladný popis konkrétního předmětu, rostliny či čehokoliv jiného. Další možností byl pokus o vytvoření definice, která by přibližovala podstatu nějaké skutečnosti, nebo uplatnění výrazu, který byl známý jejich mateřskému jazyku a pokus o připodobnění, pokud mezi těmito skutečnostmi či objekty existovala určitá podobnost. K přiblížení se nové realitě se tedy také využívalo porovnávání s tím, co znali ve Španělsku.

„Hay frutas de muchas maneras, en que hay cerezas y ciruelas que son semejables a las de España.“⁶⁶

Kvůli neexistenci výrazů, které by pojmenovávaly novinky z Indií, často docházelo k ochuzování nebo k sémantickému posunu. Možná také z tohoto důvodu se později do jazyka začala začleňovat slova z původních amerických jazyků – indigenismy. Ovšem zejména v počátečních obdobích dobývání nebylo možné srozumitelně pojmenovat veškeré nově poznané záležitosti a tak popisy a přirovnání byli jediným možným způsobem komunikace.

Velmi zajímavou kategorií je toponymie, tedy vznik a tvorba místních pojmenování. Mnoho míst, kam přišli Španělé po roce 1492, bylo již pojmenováno a to některým z indiánských jazyků. Příchod Evropanů však znamenal příliv nových jmen pro mnoho měst, řek, hor a dalších míst. Mnoho místních názvů se změnilo úplně, mnoho z nich jen částečně a některé vůbec. Velké množství pojmenování míst bylo převzato z některého z původních jazyků, ale tyto názvy byly obohaceny o jméno světce (např. San Pablo Apetitlán). Na většině míst, kde byl přítomen domorodý kmen, Španělé ponechali původní indiánský název. Jinak tomu bylo ovšem v případě zakládání nových osad. V takových případech bylo nejvýznamnějším

⁶⁶CORTÉS, Hernán. *Cartas de relación de la conquista de Méjico*. 4. ed. Madrid: Espasa-Calpe, 1940, IX, s. 99.

trendem pojmenování tohoto místa názvem ze španělské geografie (např. Compostela, Gaudalajara ...).⁶⁷

Miguel León-Portilla, který zkoumal místní pojmenování v Mexiku, informuje o tom, že pojmenování pocházející ze španělštiny tvoří významnou část aktuálních toponym:

„La lista incluye los nombres de cerca de la tercera parte de los actuales estados mexicanos y de millares de pueblos, aldeas, ciudades, ríos, montañas y otros accidentes.“⁶⁸

Místní pojmenování, jejichž původ bychom našli ve španělštině, jsou například Aguascalientes, Baja California, Guerrero, Hidalgo a mnoho dalších.

4.2. Indigenismy

Kvůli přesnějšímu významu bylo zapotřebí pojmenovat americké skutečnosti novým výrazem. Bylo možné nová pojmenování skládat či odvozovat z již existujících španělských slov. V některých případech tyto skutečnosti byly již pojmenovány jazykem domorodců, a tak je Španělé začlenili do své slovní zásoby. Z lexikálního pohledu tak docházelo k přejímání indigenismů španělštinou. Pojem *indigenismo* vysvětluje online slovník Královské španělské akademie:

„4. m. Vocablo, giro, rasgo fonético, gramatical o semántico que pertenece a alguna lengua indígena de América o proviene de ella.“⁶⁹

Španělština nebyla na kontakt s novou a tak odlišnou kulturou připravená, stejně tak jako samotní objevitelé. V poměrně krátké době bylo třeba pojmenovat mnoho nových reálií Ameriky a tato nová pojmenování vstřebat. Jazyková asimilace indigenismů proběhla pravděpodobně velmi rychle, protože jen krátce po objevení kontinentu se tato slova přejatá z původních amerických jazyků objevují ve zprávách o Novém světě. Dokonce podle Emmy Martinell Gifre se indigenismy vyskytují ve všech dokumentech pojednávajících o Americe

⁶⁷LEÓN-PORTILLA, Miguel. *La multilingue toponimia de Mexico, sus estratos milenarios: conferencia sostenada el día 15 de junio de 1982 en el Centro de Estudios de Historia de México*. Mexico: Centro de Estudios de Historia de México, 1983, s. 25-27.

⁶⁸Tamtéž, s. 29.

⁶⁹REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2014). «indigenismo». *Diccionario de la lengua española* (23.^a edición). Madrid: Espasa. [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: < <http://dle.rae.es/?id=5Vuaof9> >.

již od počátku 16. století.⁷⁰ Postupem času se použití těchto výrazů ve španělštině ustálilo a byly běžně používány k popisům Nového světa a dále se šířily i do jiných jazyků. Mohli bychom tedy poznamenat, že španělština se s touto novou situací vyrovnala velmi rychle a navíc bylo značně obohaceno španělské lexikum. Tuto skutečnost oceňuje i Anna Mištinová:

„Z lingvistického hlediska je tento onomaziologický proces svědectvím o životaschopnosti jazyka, o jeho aktivním přístupu k novým skutečnostem a k jejich pojmenování.“⁷¹

Obohacování slovní zásoby určitého jazyka jiným se odehrává dvojím způsobem. Jak píše Juan C. Zamora, jedná se o přejímku (výpůjčku) nebo kalk. V případě přejímání se výraz přizpůsobuje ortograficky, morfologicky a foneticky jazyku, který tento výraz přijímá. Kalk se skládá „z přejetí obecného pojmenovacího modelu z cizího jazyka a z plně domácích morfematičtých či lexikálních základů“⁷². V případě obohacování španělštiny některým z původních amerických jazyků se jedná pouze o výpůjčky, protože dobyvatelé se naučili pouze jednotlivá slova indiánských jazyků, ale ne jazyky samotné, a proto je nemohli překládat. V některých případech neexistoval španělský ekvivalent pro indiánský výraz a nebylo tak možné kalk vytvořit.

Co se týče indigenismů, které přecházely do španělštiny, jedná se především o podstatná jména, a to proto, že většina těchto slov vznikla z potřeby pojmenování nových skutečností. Anna Mištinová se zmiňuje o snadném začlenění podstatných jmen do slovní zásoby určitého jazyka:

„Z hlediska gramatických kategorií zde převažují substantivní přejímky, jež se při přizpůsobování rozdílných jazykových systémů nejsnáze začleňují do druhého jazyka.“⁷³

⁷⁰MARTINELL GIFRE, Emma. *La Comunicación entre españoles e indios: palabras y gestos*. Madrid: MAPFRE, 1992, s. 90.

⁷¹MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 63.

⁷²ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 160.

⁷³MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 80.

Jen málo z nich jsou adjektiva – přesněji řečeno, Juan C. Zamora hovoří pouze o dvou případech výskytu přídavného jména. Uvádí slova „arcabucoso“ (mohli bychom přeložit jako *houštinný*) a „calpual“ (slovník Královské španělské akademie toto slovo neuvádí). Některá substantiva mají význam přídavného jména, jako například „indio cacique“⁷⁴. Nutno zdůraznit, že se jedná o jedny z prvních indigenismů, které španělština začlenila do svého lexika v 16. století.

4.3. Typologie a sémantická klasifikace

4.3.1. Antily, Mexiko a Peru

Typologické rozdělení indigenismů bychom mohli pojmut různými způsoby. Jedním z nich je například pojetí diatopické, které se soustředí na obohacení španělského lexika z pohledu geografického. Španělština byla nejvíce obohacována tainštinou, která byla prvním poznaným jazykem Nového světa, a jazyky dvou nejvýznamnějších říší na americkém kontinentu, nahuatlem a kečujštinou. Španělština přejímala výrazy i z jiných indiánských jazyků, zdaleka ne však v takové míře.

V počátečním období objevování Ameriky, tedy až do začátku dobývání Mexika (1519), byli objevitelé v nejčastějším kontaktu s indiánským etnikem Tainů a Karibů, kteří obývali území Malých a Velkých Antil. Španělé měli v té době také omezený kontakt s indiány žijícími na pobřeží dnešní Venezuely a Kolumbie, jejichž jazyky patří do stejné jazykové rodiny, a to arawacké. Z těchto oblastí pochází například výraz „arepa“ (kukuřičná placka). Díky těmto raným kontaktům se jazykům těchto kmenů často říká „jazyky prvních kontaktů“.

Juan C. Zamora uvádí, že největší část indigenismů, které používali objevitelé v počátečním období, jsou výrazy pocházející z tainštiny. O významu antilského období jsem se již zmiňovala v předešlých kapitolách. Uvedu několik příkladů, které zmiňuje Juan Clemente Zamora Munné. Slova pocházející z tainštiny jsou například „ají“ (paprika), „barbacoa“, „cacique“ (indiánský náčelník), „hamaca“ (houpací síť), „sabana“ (savana) nebo „maní“ (arašíd). Z karibštiny jsou to „butaca“ (křeslo), „caimán“ nebo „piragua“ (indiánské plavidlo podobné kánoi).

⁷⁴ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. Indigenismos en la lengua de los conquistadores. *Hesperia: Anuario de filología hispánica*, N° 5, 2002, págs. 195-210.

Zmiňovala jsem složitost prozkoumávání nového kontinentu při neexistenci zpráv a svědectví o tomto světě. Když Cortés započal dobývání dnešního Mexika, přece jen už měl k dispozici zprávy z období více než dvou desítek let. Ačkoliv je americký kontinent velmi rozmanitý, s největší pravděpodobností tyto poznatky zjednodušily Cortésově výpravě pochopení amerických skutečností, a to i z pohledu lingvistického. Měl totiž k dispozici slova přejatá z taínštiny, ke kterým mohl přirovnávat mexické reálie. Přestože měl Cortés tuto výhodu, mnoho skutečností v Mexiku se velice lišilo od těch antilských a bylo zde mnoho nového. Juan Zamora tvrdí, že pro popis v Mexiku byly použity stejné postupy jako na Antilách:

„es decir que usaron indigenismos mexicanos procedentes del nahua o náhuatl de los aztecas, inventaron neologismos, o usaron de la analogía con lo conocido en España y Europa.“⁷⁵

Nahuatl, jako jeden z nejrozšířenějších jazyků Nového světa také velkou měrou obohatil slovní zásobu španělštiny. Jsou to například slova „aguacate“, „cacao“, „coyote“, „chile“, „chocolate“ nebo „zapote“. Pedro Henríquez Ureña uvádí další příklady indigenismů převzatých z nahuatlu: „cacahuete“, „jícara“, „chicle“ nebo „tomate“.⁷⁶

Významným dílem obohatil španělštinu jazyk Inků, kečuánština nebo kečujština. Slova pocházející z kečujštiny jsou „alpaca“, „cóndor“, „guanaco“, „mate“, „pampa“, „papa“, „puma“ či „inca“. Juan Zamora uvádí, že význam příspěvků kečujštiny do slovní zásoby španělského jazyka je dán především velikostí a důležitostí této říše. Samozřejmě stejně jako v případě Mexika se jednalo o území, ze kterého Španělé získali velké množství zlata a stříbra. Také z tohoto důvodu byla potřeba komunikace s těmito říšemi naléhavá. Po tom co byly kečujština a nahuatl spolu s dalšími jazyky zvoleny za hlavní jazyky (*lenguas generales*), rozšířila se jejich působnost daleko za jejich dosavadní hranice, což také pravděpodobně přispělo k výraznému obohacení španělštiny. Juan Zamora však upozorňuje, že rozšíření indigenismů ve většině případů odpovídalo směru conquisty.

Dalšími indiánskými jazyky, které obohatily lexikum španělštiny, jsou mayské jazyky, mapuche nebo araukánština. Nicméně vliv těchto jazyků byl značně omezený:

⁷⁵ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. Indigenismos en la lengua de los conquistadores. *Hesperia: Anuario de filología hispánica*, N° 5, 2002, s. 203.

⁷⁶HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro. *Para la historia de los indigenismos*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires, 1938, s. 103.

„sin embargo sólo una palabra de cada una de ellas se ha encontrado fuera de su zona de origen, y nunca más allá de las regiones inmediatamente colindantes con dichas zonas.“⁷⁷

Podíváme-li se na přejímání indigenismů obecně a ze statistického hlediska, vidíme, že ačkoliv na území Ameriky v období dobývání přeživalo nespočetné množství indiánských jazyků, zásadněji obohatit španělštinu se povedlo pouze třem z nich.

„El náhuatl contribuyó aproximadamente un 40% de ese léxico general, el taíno un 30% aproximadamente, y el quechua, la lengua de los incas, un 10%, también aproximadamente. Todas las demás lenguas para las que pude documentar indigenismos tuvieron contribuciones inferiores a un 5%.“⁷⁸

Důkazem uchycení výpůjčky v určitém jazyce je existence dalších slov derivovaných z přejatého slova. To se stalo i v případě indigenismů, které obohatily lexikum španělštiny a navíc se staly samy o sobě produktivní, protože z nich vznikala nová slova:

„Los sufijos del español añadidos a los indigenismos sirvieron durante el siglo XVI para crear nuevas palabras. Todos los sufijos documentados son de los que podrían esperarse en la época: -al, -ar, -azgo, -azo, -ejo, -engo, -ero, -ía, -ico, -illo, -ista y -oso.“⁷⁹

Zajímavostí je, že některé indigenismy neměly funkci pojmenování pro Španěly nových skutečností, ale nahradily některé původní výrazy, které používali objevitelé kontinentu. V historických dokumentech tak najdeme místo „cuerda“ „cabuya“ nebo namísto známého španělského slova „piedra“ „ceboruco“.⁸⁰ Mohli bychom tento jev považovat za důkaz toho, že velmi brzo po objevení se místní španělština začala vyvíjet vlastním „americkým“ směrem. Možné vysvětlení je to, že byli dobyvatelé delší dobu izolováni od Iberského poloostrova, a tak se jejich jazyk přizpůsoboval místním realitám.

⁷⁷ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. Indigenismos en la lengua de los conquistadores. *Hesperia: Anuario de filología hispánica*, N° 5, 2002, s. 206.

⁷⁸Tamtéž, s. 204.

⁷⁹Tamtéž, s. 201.

⁸⁰Tamtéž, s. 202.

Dalším důkazem zakotvení přejímky z indiánských jazyků je vysvětlení tohoto výrazu jiným indigenismem. Jako příklad uveďme výraz „tuna“ (kaktus) pocházející z taínštiny, který byl dobyvatelům nápomocen při definování jiných neznámých plodin:

„el tainismo “tuna“ (cactus) se usa para definir “nopal“, voz de la lengua náhuatl de los aztecas mexicanos.“⁸¹

Za takových podmínek je výpůjčka považována za již španělský výraz a je tedy úplně přijata do slovní zásoby.

Je pochopitelné, že nová pojmenování byla závislá na významu, které mělo slovo pro indiány, takže to byli do jisté míry právě oni, kdo určoval, jaké skutečnosti budou dobyvatelé pojmenovávat. Různé kmeny na kontinentu přikládaly význam jiným plodinám. Pedro Henríquez Ureña udává příklad rozdílu mezi Mexikem a oblastí Antil, kde byla běžná výroba *cazabe*, což jsou placky připravené z manioku.

„Otro pan lo hacían de maíz: no tenía en las Antillas la importancia que en Méjico, donde en cambio es desconocido el cazabe.“⁸²

Není těžké si proto představit, že objevitelé a dobyvatelé mohli být zmatení množstvím skutečností, které museli vstřebat. V mnohých případech proto vznikala pojmenování z více původních jazyků, zvláště v období, kdy Španělé uměli pojmenovat skutečnosti Antil a stejné názvy aplikovali na nové poznatky ze světa Aztéků. Takové střety trvaly několik desetiletí, než se ustálil jeden či druhý výraz. Juan Zamora uvádí jako příklad slova „ají“ a „maizal“ pocházející z taínštiny, která byla postupně nahrazena slovy „chile“ a „milpa“, která mají svůj původ v nahuatlu.⁸³

4.3.2.Sémantická klasifikace

Pravděpodobně nejrozšířenější rozdělení novým pojmenování je to sémantické, tedy na základě významů jednotlivých slov a výrazů. Samotní dobyvatelé jsou si vědomi nutnosti

⁸¹ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. Indigenismos en la lengua de los conquistadores. *Hesperia: Anuario de filología hispánica*, N° 5, 2002, s. 202.

⁸²HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro. *Para la historia de los indigenismos*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires, 1938, s. 17.

⁸³ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. Indigenismos en la lengua de los conquistadores. *Hesperia: Anuario de filología hispánica*, N° 5, 2002, s. 204.

informovat o nových skutečnostech strukturovaně, v kapitolách podle povahy popisovaného. Často proto hovoří odděleně o fauně, flóře, rituálech, obydlích a mnohých dalších tématech. Také autoři dnešní doby, kteří se tomuto tématu věnují, mají jasnou představu o klasifikaci jednotlivých témat, která se nejčastěji vyskytují v kronikách či zprávách z Nového světa.

Lawrence B. Kiddle píše ve svém článku o jazykových výpůjčkách o rozdělení na hmotné a nehmotné reálie.

„The exchanges or borrowings made between the groups can involve all aspects of the two cultures, whether they be material, such as tools, plants, and animals, or whether they be non-material in nature, such as customs, religious rites, and superstitions.“⁸⁴

Ráda bych se podrobněji věnovala sémantické klasifikaci indigenismů z pohledu Juana C. Zamory, který studoval přejímky z indiánských jazyků v období dobývání Nového světa. Nutno však upozornit, že částečně se může jednat o subjektivní pohled, protože zařazení některých slov do kategorií záleží na vnímání významu slova konkrétním jedincem. Juan Zamora uvádí ve všech případech konkrétní sémantickou kategorii a k ní počet přejatých slov.

Nejpočetnější skupinou přejatých slov v této klasifikaci je kategorie rostlin (*Flora*), do které Zamora zařazuje 64 slov. Tato skupina je nejpočetnější jistě kvůli rozmanitosti rostlinných druhů v Americe a kvůli odlišnosti od evropské vegetace. Tyto druhové rozdíly přetrvávají mezi kontinenty dodnes. Druhou skupinou, kterou určuje autor, je *Alimentos y bebidas*, kam zařazuje pokrmy a nápoje. Počet těchto slov se vyšplhal na 41 – velké množství výrazů odráží různorodost setkávajících se kultur. S největší pravděpodobností je ze stejného důvodu hojně zastoupena i třetí kategorie, totiž hodnosti a funkce (*Jerarquías y oficios*). Jak jsem již zmiňovala v předchozích kapitolách, Španělé narazili na některé velmi vyspělé civilizace s vlastním společenským uspořádáním. Na druhé straně sami kolonizátoři zakládali nová společenství, v rámci nichž bylo zapotřebí pojmenovat jednotlivé součásti. Zamora uvádí 30 takových slov.

Stejný počet přejímek obsahuje skupina *Mobiliario, enseres y utensilios a Tejido, ropa y adornos personales*, které každá čítají 22 výrazů. 18 slov nachází autor v kategorii *Edificios*

⁸⁴ KIDDLE, Lawrence B. Spanish Loan Words in American Indian Languages. *Hispania*, vol. 35, no. 2, 1952, pp. 179–184, s. 179.

y materiales de construcción a 14 výrazů v každé z následujících skupin: *Agricultura, Fauna, Geografía y clima, Religión y ceremonial*. V posledních čtyřech skupinách nenajdeme více než 9 slov v každé z nich. Ačkoliv se jedná o malé množství, stojí za to tyto kategorie zmínit, protože nám přinášejí ucelenější pohled na přejímání z indiánských jazyků: *Militar, Minerales, Náutica, Medidas e indicadores*.

„*Ningún otro aspecto del vocabulario aparece con un número de indigenismos digno de tomarse en cuenta.*“⁸⁵

Zamorova klasifikace názorně ukazuje, jaké hlavní aspekty bylo třeba v počátcích kontaktů s Novým světem pojmenovat a zejména pro jaké americké skutečnosti nebylo možné najít vhodný španělský výraz.

4.4. Jazykové souvislosti

Při kontaktu dvou jazyků dochází ke změnám u obou zúčastněných. V případě přejímání slov dochází nejprve ke změnám foneticko-fonologickým, později k těm ortografickým a morfologickým. Jedná se o velmi obsáhlou disciplínu, a proto se jí v této práci budu věnovat spíše okrajově.

Jazykové změny při přejímání slov z indiánských jazyků jsou závislé především na míře přijetí a asimilace v receptivním jazyce.

„*Z hlediska stupňů přizpůsobování patří k základním typům přejímky neasimilované, částečně asimilované a asimilované.*“⁸⁶

Neasimilované výpůjčky se nejčastěji objevují v případech, kdy je potřeba používání nového slova naléhavá. Přímé přejímání slov je typické především pro pojmenování hmotné kultury, jak zmiňuje Lawrence B. Kiddle.

„*Straightforward borrowing is most clearly seen in material culture.*“⁸⁷

⁸⁵ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. *Indigenismos en la lengua de los conquistadores*. Hesperia: Anuario de filología hispánica, N° 5, 2002, s. 207.

⁸⁶MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 83.

⁸⁷KIDDLE, Lawrence B. Spanish Loan Words in American Indian Languages. *Hispania*, vol. 35, no. 2, 1952, pp. 179–184, s. 182.

Ačkoliv Španělé potřebovali rychle pojmenovat nové a neznámé skutečnosti amerického kontinentu, nevyhnula se velká většina výpůjček morfologickým a fonologickým adaptacím. Podle Juana Zamory jediný problém nastal v případě výslovnosti spojení konsonant *-tl-*, kterou španělština neakceptuje. V mnoha případech byl tento vliv nahuatlu z výrazů odstraněn, buď úplným vynecháním těchto konsonant, například z původního „cacáuatl“ se stal výraz „cacao“. Další možností bylo vynechání *-l-*, avšak slova končící na *-t* nejsou ve španělštině běžná. Řešením byl tedy vokál *-e-*, který byl přidán na konec slova. Z původního „auácatl“ vzniklo „aguacate“. V mnoha případech však skupina *-tl-* zůstala, především v místních názvech a ve slovech z nich derivovaných, jako například „Tlaxcala“ či „tlaxcalteca“.

„Aunque el número es muy inferior hay algunas voces que no son topónimos ni sus derivados en las que se retiene el grupo consonántico como en „tlapería“, tienda en la que se venden útiles para pintar.“⁸⁸

Marius Sala se domnívá, že nahuatl obohatil španělštinu také o foném *š*. Jedná se zejména o mexickou španělštinu – tento rys přetrvává dodnes. V některých případech má tento foném funkci *s*, což by podle M. Saly vysvětlovalo kolísavou výslovnost některých indigenismů. Foném *š* může být i distinktivním rysem některých slov, například *Xola* (název ulice) x *sola*.⁸⁹

Španělština byla obohacena také sufixy nativních jazyků. Z nahuatlu je to sufix *-tia*, který má slovesný význam (mofirmatia – podepsat), z kečujštiny posesivní morfém *-y* v postpozici (viday – mi vida) a z guaranijštiny sufix množného čísla *-kuera*, deminutivní sufix *-í* a sufix vyjadřující minulý čas *-kué*.⁹⁰

V tomto jazykovém kontaktu však docházelo i k obohacování původních jazyků ze strany španělštiny. Stejně jako Evropané i domorodci cítili potřebu pojmenovat vše nové, co přiváželi objevitelé do Indií. Část nových pojmenování tvořily náboženské koncepty, kterým domorodce Španělé vyučovali, protože se domnívali, že indiánské jazyky nejsou schopné vyjádřit složité křesťanské souvislosti, ale jednalo se i o běžné předměty či potraviny, které

⁸⁸ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. Indigenismos en la lengua de los conquistadores. *Hesperia: Anuario de filología hispánica*, N° 5, 2002, s. 197.

⁸⁹SALA, Marius. *Lenguas en contacto*. 2. ed. actual. Madrid: Gredos, 1998. Biblioteca románica hispánica. Estudios y ensayos, s. 73.

⁹⁰MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil, s. 72.

s sebou dobyvatelé přiváželi z Evropy. A stejně jako Evropané, i indiáni přijímali nová pojmenování ze španělštiny. Zajímavá je poznámka Lawrence B. Kiddla o domestikovaných zvířatech, jejichž většina byla přivezena na nový kontinent z Evropy, a proto je původní obyvatelé pojmenovávali španělským slovem. Výslovnost těchto slov byla samozřejmě v každé části dnešní Ameriky jiná. Například výslovnost španělského slova *vaca* (kráva) byla takováto:

„*waküó* (*Hauve, Mexico*); *wáka* (*Araucanian*); *bégaši* (*Navajo*); *wákaš* (*Maya, Mexico*); *wá·kiš* (*Keresan*); *báka* (*Zapotec*); *wágaš* 'cattle, steer'; *báka* 'cow' (*Chontal*); *báka* (*Guarani*)“⁹¹

Jak je vidět, v některých případech získaly výpůjčky ze španělštiny jiný význam. Můžeme to přikládat možné špatné interpretaci slov nebo jiným mimojazykovým vlivům. Vliv španělštiny na indiánské jazyky Ameriky je dokladem vzájemné kulturní výměny a přizpůsobování se novým skutečnostem. Jazyky, které byly po delší dobu v kontaktu, se vzájemně ovlivnily a v každém z nich můžeme najít stopy toho druhého. Mohlo by se zdát, že španělská kultura a jazyk pohltily původní podobu Ameriky, avšak z mého pohledu se jednalo spíše o splnutí obou světů s evropskou převahou.

⁹¹KIDDLE, Lawrence B. Spanish Loan Words in American Indian Languages. *Hispania*, vol. 35, no. 2, 1952, pp. 179–184, s. 182.

5. Závěr

Španělé roku 1492 započali novou etapu moderní historie, když objevili nový kontinent a na něm hned několik velmi vyspělých civilizací. Velmi záhy po objevení se ovšem mezi oběma kulturami objevil problém vzájemného neporozumění. Z politických, obchodních a mnoha dalších důvodů bylo nutné zavést komunikační kanál, který by byl srozumitelný pro obě strany. Nutno dodat, že spojením „obě kultury“ mám na mysli španělské objevitele a dobyvatele a původní domorodé obyvatelstvo (kmenů a kultur bylo na nově objeveném území nespočet).

Na úplném počátku kontaktů evropských dobyvatelů s domorodými kmeny bylo velmi pravděpodobně nemožné navázat verbální komunikaci, o čemž informuje už Kolumbus ve zprávách z Indií pomocí svých deníků, kde se zmiňuje o nutnosti gestikulace.

„Y por señas pude entender que, yendo al Sur o bolviendo a la isla por el Sur, que estava allí un Rey que tenía grandes vasos d'ello y tenía muy mucho.“⁹²

V dnešní společnosti je význam gest a řeči těla pochopitelný, kvůli dlouhodobému užívání a zavedení významů pro jednotlivé pohyby. Nicméně v Indiích při setkání dvou odlišných kultur, které se nikdy předtím nesetkaly a neměly ani žádné zprávy jedna o druhé, byla i problematika neverbální komunikace složitější. V mnoha případech byla interpretace gest chybná a způsobovala nedorozumění. Většinou z důvodu přikládání významu podle vlastních přání a potřeb. I přes tyto problémy, byla neverbální komunikace pravděpodobně jediným možným způsobem komunikace při prvních kontaktech Španělů s domorodci. Můžeme se však jen domnívat, jak konkrétně taková komunikace probíhala, protože v kronikách a zprávách z Indií taková témata téměř chybí. Objevitelé se zmiňují o tom, že indiáni jim něco ukazují, ale už nevíme jakým způsobem.

Je patrné, že Evropané se od samého počátku snažili udržet nové území ve své moci a těžit z něj. Byli si tedy vědomi nutnosti dobýt Nový svět také jazykově. Jazyková conquista však byla mnohem pomalejší než ta teritoriální a stále bylo potřeba s indiány komunikovat. Na řadu tak přicházeli tlumočníci, kteří měli usnadnit komunikaci obou kultur. Jednalo se především o domorodce, kteří se naučili základům španělštiny. Tito domorodci byli tedy bilingvní, ne však v dnešním slova smyslu. Přestože byli schopni překládat, jednalo se pouze

⁹²KOLUMBUS, Kryštof a Consuelo VARELA. *Textos y documentos completos: relaciones de viajes, cartas y memoriales*. 2a reimpr. Madrid: Alianza Editorial, 1989, s. 32.

o základní znalost španělštiny, v některých případech znali pouze jednotlivá slova. I přesto však usnadnili dorozumívání dobytých s původními kmeny. Navíc také sloužili jako průvodci, kteří se dokázali orientovat v krajině a byli tak Španělům nápomocní v objevování nových území. Ani tato funkce však nemohla nahradit verbální komunikaci. S postupem dobytých do nových oblastí docházelo k objevování dalších a dalších kmenů, které neznali ani tlumočníci a tak nebylo možné komunikovat ani jejich prostřednictvím.

Velmi brzy po objevení byla vláda nad kontinentem přiřknuta Iberskému poloostrovu a bylo jasné, že modelem pro utváření nového politického celku bude Evropa a pro velkou část konkrétně Španělsko. Jednou z nejdůležitějších složek tehdejšího světa bylo náboženství a pro Španělsko konkrétně křesťanství. Pokud chtěli dobytí docílit pošpanělštění obyvatelstva, museli domorodce vyučovat také křesťanské víře. To bylo pochopitelně spojeno s výukou španělštiny, protože se Španělé obávali neschopnosti původních jazyků vyjádřit složité koncepty křesťanství. Jazyková politika v Indiích však nebyla jednotná. Dobytí později dokázali rozpoznat jazyky největších indiánských společenstev a některým se dokonce naučit. Byly ustanoveny hlavní jazyky (*lenguas generales*), které sehrály důležitou roli mimo jiné v pošpanělšťování a christianizaci obyvatelstva. K propagaci původních indiánských jazyků výrazně přispěli misionáři, kteří díky svému studiu umožnili vznik mnoha gramatik a slovníků pro lepší komunikaci s domorodými obyvateli.

Ačkoliv jazyková politika španělského působení v Novém světě nebyla jednotná, dominance španělštiny nad původními jazyky byla evidentní. Kromě původních obyvatel žili na nově objeveném kontinentu i evropští přistěhovalci, kteří přijížděli do Indií v hojném počtu. Množství cestovatelů a záměr jejich cesty se lišil v závislosti na jednotlivých obdobích. Tímto tématem se zabýval výzkum Petera Boyd-Bowmana, který byl jedním z hlavních zastánců andalusistické teorie. Tato teorie se pokouší odhalit jazykový základ španělštiny, který se dostal do Ameriky a ze kterého se postupně vyvinuly jednotlivé americké varianty španělštiny. Jak prozrazuje název, podle této teorie byl základ silně ovlivněn andaluským dialektem, jehož hlavními znaky jsou podle mnohých například *seseo* či *yeísmo*. Boyd-Bowmanův výzkum odhaluje původ mnoha cestovatelů do Indií a zjišťuje, že Andalusané měli na lodích plujících do Ameriky do roku 1600 hojně zastoupení. Zajímavé je také složení cestujících do Indií podle společenského postavení nebo povolání. Zatímco v prvních obdobích objevování Ameriky na nový kontinent cestovali především vojáci a dobrodruzi, později byl kontinent zřejmě lépe prozkoumán, a tak do Indií odjížděli také umělci,

obchodníci a ženy, které byly podle Boyd-Bowmana hlavními šířitelkami regionálních jazykových variant Iberského poloostrova.

Jedním z hlavních odpůrců andalusistické teorie je Amado Alonso, který se snaží svými argumenty vyvrátit tvrzení o andalusském jazykovém základu, který utvářel podobu španělštiny v Novém světě. Domnívá se, že *yeísmo* je jev, který vznikl v Americe, protože v dobových evropských dokumentech není zaznamenán. I fenomén *seseo* se podle Alonsa vyvíjel autonomně na území Nového světa a v jiném období než ve Španělsku, a proto nemohl být přivezen z Andalusie.

Základem španělštiny v Americe se tak pravděpodobně stal jakýsi jazyk koiné, který vznikl sjednocením různých variant španělštiny. Takovému sjednocení někteří autoři říkají jazyková kreolizace, kterou je právě tvorba a rozšíření jazykové varianty vlastní španělským mluvčím narozeným v Indiích. Španělština byla diferencovaná nejen diatopicky, ale kvůli vzniku nového společenského rozvrstvení také diastraticky. Sjednocování tak bylo nevyhnutelné.

Při průzkumech nových oblastí Španělé objevovali nové a nové skutečnosti, které bylo třeba pojmenovat. Stejně jako v případě komunikace nebylo v prvních obdobích dobývání možné pojmenovat vše novými názvy, a proto si španělština musela vypomoci popisem věcí a situací, přirovnáváním ke známým evropským realitám či definováním. Často však docházelo k ochuzení smyslu či k sémantickému posunu. Možná proto také vznikala nová pojmenování. V některých situacích Španělé duplikovali názvy španělské, například v případě toponym. Jindy bylo místní pojmenování doplněno o původní název v indiánském jazyce.

Mnoho předmětů a situací disponovalo názvem v původním indiánském jazyce, čehož často využívali objevitelé, kteří přejímali tato slova a asimilovali je ke španělštině. Problematiku výpůjček z indiánských jazyků bychom mohli rozdělit do třech geografických oblastí. V první řadě se jedná o Antily, které byly významné především v počátcích objevování Ameriky. V této oblasti byly významné především jazyky taínština a karibština. Vzhledem k tomu, že tyto kmeny byly vůbec první, se kterými se objevitelé dostali do kontaktu, jsou tyto jazyky považovány za jazyky prvních kontaktů.

Vůbec největší příspěvek indigenismů pochází z jazyku nahuatl, který objevil Cortés v Mexiku. 40 % indigenismů pochází právě z nahuatlu a dostaly se přes španělštinu do dalších jazyků. Jsou to například slova „chocolate“ či „cacao“. Významné procento

příspěvků do slovní zásoby španělštiny má také oblast dnešního Peru, kde byla objevena vyspělá říše Inků a kečujština. Velké množství indigenismů přejatých z nahuatlu a kečujštiny je dáno především významem a velikostí těchto říší, jejichž význam se rozšířil daleko za jejich hranice. Španělština byla samozřejmě ovlivňována i dalšími indiánskými jazyky, například mayštinou nebo jazykem mapuche, ovšem vliv těchto jazyků nebyl tak velký a většinou se nedostával za hranice svého regionu. Co se týče sémantické klasifikace indigenismů, nejčastější sémantické okruhy souvisejí s množstvím předmětů a situací, které bylo nejčastěji potřeba pojmenovat. Nejvíce indigenismů najdeme v kategorii rostlin, pokrmů a nápojů. Třetí nejhojněji zastoupenou kategorií je společenské postavení a funkce. Z původních jazyků Ameriky pochází také několik sufixů s různými významy, které obohatily španělštinu.

Indiánské jazyky neovlivňovaly španělštinu pouze z pohledu lexikálního. Existuje také názor, že touto cestou se do španělštiny dostal foném *š*, který byl přejat z nahuatlu.

Stejně jako pro evropské dobyvatele bylo nezbytné pojmenovat vše nové v Indiích, i pro domorodé obyvatelstvo bylo nutné seznámit se s novými skutečnostmi, které přivázeli Španělé. Takto se dostala některá španělská slova do indiánských jazyků, například náboženské koncepty či domestikovaná zvířata.

Z výše řečeného vyplývá, že španělština měla funkci jazyka dominantního i receptivního. I dnes je španělština jazykem dominantním i receptivním a musí odolávat nejen vlivům původních indiánských jazyků, ale především vlivům angličtiny, jejíž používání a slovní zásoba se šíří nejen do Latinské Ameriky, ale do celého světa.

6. Résumé

Práce se zabývá komunikací Španělů s domorodým obyvatelstvem Ameriky po objevení tohoto kontinentu. Toto setkání bylo pro obě strany nečekané a přineslo zásadní problém vzájemného nepochopení. Při zkoumání této problematiky můžeme vycházet z historických kronik a svědectví, která však mohou být značně zkreslená, ať už důvodu odlišného pohledu na situaci či kvůli touze zavděčit se španělskému králi. Dalšími zdroji práce je literatura psaná odborníky, kteří se daným tématům věnovali a zkoumali je.

V období prvních kontaktů bylo navázání verbální komunikace nemožné, a proto se především v tomto období uplatnila komunikace neverbální. Bohužel, téma gestikulace není v historických pramenech příliš rozvinuté, a proto se můžeme pouze domnívat, jak konkrétně tato komunikace probíhala. Důležitou roli v rozvoji komunikace mezi španělskými dobyvateli a indiány hráli tlumočníci, kteří byli schopni naučit se základům španělštiny a byli tak nápomocní při komunikaci s domorodými kmeny.

Španělé byli rozhodnuti nové území zcela ovládnout a přenést na něj některé evropské koncepty. Důležitou složkou tehdejšího Španělska bylo křesťanství, které bylo také zásadní při pošpanělštinování domorodců. Výuka křesťanství byla neodmyslitelně spojena s výukou španělštiny, kvůli obavám z neschopnosti indiánských jazyků vyjádřit koncepty křesťanství. Jazyková politika v Americe však nebyla jednotná a vznikala zájem o původní jazyky. Později byly ustanoveny hlavní indiánské jazyky, které byly důležité pro rozvoj komunikace mezi oběma kulturami. Zájmu o indiánské jazyky výrazně přispěla činnost misionářů, díky nimž vzniklo mnoho gramatik a slovníků.

Práce také zmiňuje teorie o specifčnosti vývoje španělštiny v Americe. Někteří autoři předpokládají, že podoba španělštiny v Americe je závislá na kontaktu s původními indiánskými jazyky (indigenistická teorie). Tato teorie je dnes překonaná, ovšem v oblasti lexikální je vliv původních amerických jazyků zřejmý. Jiní autoři se domnívají, že podoba španělštiny v Americe je dána jazykovým základem, který byl přenesen do Indií spolu s evropskými přistěhovalci po objevení kontinentu. Původem těchto cestovatelů se zabývala andalusistická teorie, která potvrzuje, že velké procento přistěhovalců, kteří přijížděli do Indií do roku 1600, pocházelo z Andalusie. I tato teorie má své odpůrce. Například Amado Alonso zkoumá historické dokumenty, aby vyvrátil teorie, které předpokládají vliv andalusické španělštiny (především jevy *seseo* a *yeísmo*) na podobu španělštiny v Americe. Alonso tvrdí, že *yeísmo* je jev, který je datován dříve na území Ameriky a vývoj *seseo*

probíhal na obou územích v jiném časovém období. Základem španělštiny v Americe mohl být jazyk, který vznikl sjednocením různých variant. Někteří autoři hovoří o takzvané jazykové kreolizaci, protože se jedná o tvorbu a rozšíření jazyka, který byl vlastní španělským mluvčím narozeným v Americe.

Při objevování kontinentu dobyvatelé naráželi na mnoho nových skutečností, které bylo nutné pojmenovat. Nejdříve bylo možné novinky pouze popsat, přirovnat k něčemu, co bylo ve Španělsku známé nebo předměty definovat. Později si španělština v tomto směru vypomohla indiánskými jazyky, ze kterých přejímala výrazy pro pojmenování nového. V období prvních kontaktů se jednalo především o taínštinu a karibštinu, později to byl nahuatl a kečujština, a to především kvůli významu Aztécké a Incké říše. Ačkoliv bylo na území Ameriky velké množství kmenů a jazyků, zásadněji obohatit španělštinu se povedlo pouze těmto.

Četnost indigenismů v jednotlivých sémantických kategoriích je dána především hojností těchto skutečností a upotřebením ve španělštině. Největší zastoupení mají rostliny, pokrmy a nápoje. Další významnou kategorií je společenské postavení a funkce. Ve většině případů se tyto výpůjčky morfologicky a fonologicky přizpůsobily španělštině.

7. Resumen

El trabajo está dedicado a la comunicación entre los españoles y los indios después del descubrimiento del continente. Este encuentro fue una sorpresa para las dos culturas y llevó consigo el problema de la incomprensión mutua. Al estudiar este tema podemos partir de las crónicas y de los testimonios históricos. Hay que tener en cuenta que la verosimilitud de estas fuentes puede estar afectada por muchos factores, por ejemplo diferente punto de vista del autor o por el deseo de aprovecharse de la situación. La tesis también utiliza trabajos escritos por especialistas que se dedican a la investigación del tema.

En los primeros momentos fue imposible establecer una comunicación verbal, y por lo tanto, se empleó la comunicación no verbal. Desgraciadamente, el tema de la gesticulación no es muy desarrollado. Por eso, sólo nos podemos imaginar cómo se efectuó ese tipo de comunicación en concreto. Un papel importante en el desarrollo de la comunicación entre los españoles y los indios representaron los intérpretes. Aprendieron un poco de español y ayudaban a los españoles con la comunicación con las tribus nativas.

Los españoles fueron determinados a dominar el territorio nuevo e imponer algunos conceptos europeos. En España, en aquella época un componente muy importante era la religión cristiana, que también ha sido esencial para la castellanización de los indios. La enseñanza del cristianismo estaba inherentemente ligada a la enseñanza del español, debido a la preocupación por la incapacidad de las lenguas indígenas para expresar conceptos del cristianismo. Sin embargo, la política lingüística en América no era unitaria y en aquella época surge el interés por las lenguas indígenas. Más tarde se establecieron las lenguas nativas principales que eran importantes para el desarrollo de la comunicación entre las dos culturas. Las actividades de los misioneros contribuyeron al interés por las lenguas indígenas y gracias a ellos surgieron muchas gramáticas y diccionarios.

El trabajo también menciona las teorías de la evolución y de la especificidad del español de América. Algunos autores suponen que la forma del español en América depende del contacto con las lenguas indígenas (teoría indigenista). En la actualidad, esta teoría está abandonada, sin embargo, la influencia léxica es obvia. Otros autores creen que la forma del español en América se debe a base lingüística, que fue llevada a las Indias junto con los inmigrantes europeos después del descubrimiento del continente. La teoría andalucista se dedica al origen de los inmigrantes y confirma un gran porcentaje de los viajeros a Nuevo Mundo procedentes de Andalucía. Amado Alonso, oponente de esta teoría, investiga los

documentos históricos para negar la influencia del español andaluz sobre el español de América, especialmente el *seseo* y *yeísmo*. Dice que el *yeísmo* americano es anterior al de España y que la evolución del *seseo* ocurrió en ambas áreas en un tiempo diferente. La base del español de América podría ser un lenguaje que se creó por la unificación de diferentes variantes. Algunos autores hablan de la *criollización lingüística*, ya que se trata de la creación y expansión de una lengua formada por los hablantes del español nacidos en América.

Al explorar el territorio nuevo, los conquistadores encontraron muchas cosas nuevas para denominar. Primero, sólo era posible una descripción, comparación o definición de las realidades del Nuevo Mundo. Más tarde, el español utilizó los préstamos de las lenguas indígenas para denominar todo lo nuevo. En los primeros contactos el español fue más influenciado por taíno y caribe y más tarde por el náhuatl y quechua, sobre todo por la importancia de los imperios Azteca e Inca. A pesar de la existencia de un gran número de tribus y lenguas en América, sólo estos lograron a enriquecer el español notablemente.

La frecuencia de los indigenismos en diferentes categorías semánticas se debe principalmente a la abundancia de estas realidades y la utilidad para el español. La mayor proporción representa la flora, alimentos y bebidas. Otra categoría importante es la jerarquía y los oficios. La mayoría de los préstamos son adaptados al español fonológicamente y morfológicamente.

8. Seznam použité literatury

- ALONSO, Amado. *Estudios lingüísticos: temas hispanoamericanos*. Madrid: Editorial Gredos, 1953. Biblioteca Románica Hispánica II. Estudios y ensayos.
- BOYD-BOWMAN, Peter. Patterns of Spanish Emigration to the Indies until 1600. *The Hispanic American Historical Review*, vol. 56, no. 4, 1976, pp. 580–604.
- BUENO GARCÍA, Antonio. *Los franciscanos y el contacto de lenguas y culturas*. Praga: Karolinum, 2013.
- CERAM, C. W. *První Američan: tajemství předkolumbovských Indiánů*. Praha: Odeon, 1977.
- CONTRERAS SEITZ, Manuel. Aspectos léxicos de la criollización lingüística. *Estudios filológicos*, Valdivia, n. 37, p. 53-64, 2002.
- CORTÉS, Hernán. *Cartas de relación de la conquista de Méjico*. T. 1. 4. ed. Madrid: Espasa-Calpe, 1940. Viajes Clasicos.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011.
- DE ESTRADA, Dorothy Tanck. Castellанизación, política y escuelas de indios en el Arzobispado de México a mediados del siglo XVIII. *Historia Mexicana*, vol. 38, no. 4, 1989, pp. 701–741.
- EGIDO FERNÁNDEZ, María Cristina. Contacto de lenguas indígenas y español en América: aspectos diacrónicos y sincrónicos. *Contextos*, N° 41-44, 2003-2004, págs. 279-313.
- ELLIOTT, J. H. *España y su mundo 1500-1700*. 1a ed., 1a reimp. Madrid: Alianza Editorial, 1991.
- FRAGO GRACIA, Juan A. a Mariano. FRANCO FIGUEROA. *El español de América*. 2a ed., corr. y aum. Cádiz: Universidad de Cádiz, Servicio de Publicaciones, 2003.
- HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro. *Para la historia de los indigenismos*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires, 1938.

- HORDERN, Nicholas, Simon DRESNER a Martin HILLMAN. *Nový svět*. Přeložil Jiří STACH. Praha: Albatros, 1987.
- KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- KIDDLE, Lawrence B. Spanish Loan Words in American Indian Languages. *Hispania*, vol. 35, no. 2, 1952, pp. 179–184.
- KOLUMBUS, Kryštof a Consuelo VARELA. *Textos y documentos completos: relaciones de viajes, cartas y memoriales*. 2a reimpr. Madrid: Alianza Editorial, 1989. Alianza Universidad.
- LEÓN-PORTILLA, Miguel. *La multilingue toponimia de Mexico, sus estratos milenarios: conferencia sostenada el día 15 de junio de 1982 en el Centro de Estudios de Historia de México*. Mexico: Centro de Estudios de Historia de México, 1983.
- LIENHARD, Martin. *Testimonios, cartas y manifiestos indígenas: desde la conquista hasta comienzos del siglo XX*. Caracas, Venezuela: Biblioteca Ayacucho, 1992.
- MARTINELL GIFRE, Emma. *La Comunicación entre españoles e indios: palabras y gestos*. Madrid: MAPFRE, 1992.
- MORÁN OBIOL, Pedro. *Primeros contactos entre las culturas europeas y americanas*. Bahía Blanca: Sección Letras, Departamento de Ciencias Sociales, Universidad Nacional del Sur, 1977.
- SALA, Marius. *Lenguas en contacto*. 2. ed. actual. Madrid: Gredos, 1998. Biblioteca románica hispánica. Estudios y ensayos.
- SOLANO, Francisco de. *Castellanización del indio y áreas del castellano en Guatemala en 1772*. Madrid: [s.n.], 1970.
- TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: problém druhého*. Přeložil Kateřina LUKEŠOVÁ. Praha: Mladá fronta, 1996. Souvislosti (Mladá fronta).
- WIEMER, Björn, Bernhard WÄLCHLI a Björn HANSEN. *Grammatical replication and borrowability in language contact*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2012. Trends in linguistics. Studies and monographs.

- ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. Indigenismos en la lengua de los conquistadores. *Hesperia: Anuario de filología hispánica*, N° 5, 2002.
- ZAVADIL, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka*. Praha: Karolinum, 1998.

9. Elektronické zdroje

- MAREŠ, Petr. *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky* [online]. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2640-6. Dostupné z: <http://digitool.is.cuni.cz/R/?func=dbin-jump-full&object_id=1255136>.
- MARIMÓN LLORCA, Carmen. *El español en América: de la conquista a la Época Colonial*. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2006. [online]. Dostupné z <<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmcpn9h7>>.
- MIŠTINOVÁ, Anna. *Teoretické aspekty variantnosti slovní zásoby v americké španělštině Diachronie a synchronie* [online]. 2012. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102777>>. Vedoucí práce Bohumil Zavadil.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2014). *Diccionario de la lengua española* (23.^a edición). Madrid: Espasa. [online]. Dostupné z: <<http://dle.rae.es>>.
- ROCA MARÍN, Santiago. *La lengua en la España de los Austrias. El siglo XVI*. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2006. [online]. Dostupné z: <<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmctf079>>.